

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

MATERIALE
ȘI
CERCETĂRI
ARHEOLOGICE

SERIE NOUĂ
VIII

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI, 2012

Colegiul de redacție

PROF. DR. ALEXANDRU BARNEA (Universitatea București), **DR. SANDA BĂLESCU** (Université des Sciences et Technologies de Lille, Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire, CNRS), **PROF. DR. CLIVE BONSALE** (University of Edinburgh), **DR. GH. I. CANTACUZINO** (Institutul de „Arheologie Vasile Pârvan” București), **DR. UWE FIEDLER** (Berlin), **DR. RADU HARHOIU** (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București), **DR. ANNIE RENOUX** (Université du Maine, Le Mans), **PROF. DR. ERIK TRINKAUS** (Department of Anthropology, Washington University), **PROF. DR. ALAIN TUFFREAU** (Université des Sciences et Technologies de Lille, Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire).

Comitetul de redacție

ROXANA DOBRESCU – redactor-șef

ADRIAN IONIȚĂ – redactor-șef adjunct

IRINA ACHIM, ADINA BORONEANȚ, LIANA OȚA, ADRIANA PANAITE, DANIEL SPÂNU, VLAD VINTILĂ ZIRRA – membri

LILIANA ZAHARIA – secretar de redacție

Redactor Editura Academiei Române: **ADRIAN MIRCEA DOBRE**

Tehnoredactor Editura Academiei Române: **DOINA STOIA**

Revista se poate procura contracost la sediul EDITURII ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106, Fax 4021-318 2444, e-mail: edacad@ear.ro.

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77-19, sector 3, București, România, Tel./Fax: 4021-610 6765, 4021-210 6787, Tel.: 0311 044 668, e-mail: office@orionpress.ro.

Orice corespondență se va trimite Colegiului de redacție pe adresa: str. Henri Coandă 11, 010667 București, tel./fax 4021 212 88 62. și redactie_iab@yahoo.com

Normele de redactare a manuscriselor și lista abrevierilor folosite în revistă sunt în general aceleași ca în celelalte publicații ale Institutului de Arheologie. În măsura în care vom elabora alte norme, ne obligăm să le publicăm în numărul următor.

© 2012, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

SUMAR

ADRIAN DOBOȘ, ERIK TRINKAUS, A new AMS radiocarbon date for Middle Paleolithic Layer 4 of Ripiceni-Izvor, Romania	7
ALIN FRÎNCULEASA, RADIAN ANDREESCU, OCTAV NEGREA, LOREDANA NIȚĂ, MĂDĂLINA FRÎNCULEASA, ELEK POPA, BIANCA PREDA, Cercetări arheologice în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova), campaniile 2002–2010	11
CARMEN OLENIUC, Studiul comparativ privind prelucrarea materiei dure de origine animală în situl arheologic Fetești, punctul La Schit, jud. Suceava.....	59
DANIEL SPÂNU, Probleme ale genezei și restaurării cupelor de tip <i>kantharos</i> de la Sâncrăieni.....	69
GABRIEL IZDRĂILĂ, CRISTIAN FLORESCU, Pietre romane refolosite în construcții medievale din situl de la Alba Iulia	87
LIANA OȚA, ALEXANDRA COMȘA, Un mormânt sarmatic descoperit la Călărași	97
UWE FIEDLER, Der archäologische Niederschlag der Christianisierung des donau-bulgarischen Reiches (864/5).....	107
ALIN FRÎNCULEASA, BIANCA PREDA, OCTAV NEGREA, ANDREI SOFICARU, VALENTIN DUMITRAȘCU, MĂDĂLINA FRÎNCULEASA, Complexe funerare de la începutul mileniului al II-lea, descoperite recent în județul Prahova	139
ADRIANA ISAC, ERWIN GÁLL, SZILÁRD GÁL, Un cimitir din secolul XII la Gilău (jud. Cluj) (germ. Julmarkt; mgh. Gyalu)	165
OANA DAMIAN, MIHAI VASILE, ANDRA SAMSON, DANIEL ENE, AUREL STĂNICĂ, Cercetări arheologice preventive la Nufăru, jud. Tulcea (II).....	177

NOTE, RECENZII, DISCUȚII

A. Doboș, A. Soficaru et E. Trinkaus, <i>The Prehistory and Paleontology of the Peștera Muierii (Romania)</i> , Liège, ERAUL 124, 2010, 122 p. (<i>Alain Tuffreau</i>)	209
Mihai Gligor, <i>Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia – Lumea Nouă în lumina noilor cercetări</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009, 264 p., 217 pl., (<i>Adina Boroneanț</i>)	210
Ion Motzoi-Chicideanu, <i>Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară</i> , Editura Academiei Române, București, 2011, vol. I – 900 p. (text), vol. II – 479 pl. (<i>Nikolaus Boroffka</i>).....	210
Svend Hansen, Andreas Hauptmann, Ingo Motzenbäcker, Ernst Pernicka (Hrsg.), <i>Von Majkop bis Trialeti Gewinnung und Verbreitung von Metallen und Obsidian in Kaukasien im 4.-2.Jt. v. Chr.</i> , Kolloquium zur Vor- und Frühgeschichte Bd. 13, Bonn, 2010, 323 p. cu ilustrații în text (<i>Ion Motzoi-Chicideanu</i>)	214

Cristian Schuster, Alexandru Morintz, Raluca Kogălniceanu, Cristian Ștefan, Alexandra Comșa, Georgeta El-Susi, Monica Constantin, Cătălin Constantin, Georgiana Mureșan, <i>Cercetările arheologice de pe tronsonul Cernavodă-Medgidia al Autostrăzii A2. Tumulul nr. 3</i> , Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, 109 p., 65 fig. (<i>Ion Motzoi-Chicideanu</i>).....	216
Zdravko Dimitrov, <i>Архитектурна декорация в провинция Долна Мизия (I–III в сл. Хр.)</i> (Decorația arhitecturală în Moesia Inferior), Sofia, 2007, 706 p., 684 fig. (<i>Adriana Panaite</i>).....	220
Radu Harhoiu, Daniel Spânu, Erwin Gáll, <i>Barbari la Dunăre</i> , seria „Istorie Documente Mărturii”, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, 162 p., 73 fig. (<i>Andrei Măgureanu</i>).....	223
Csanád Bálint, <i>Der Schatz von Nagyszentmiklós. Archäologische Studien zur frühmittelalterlichen Metallgefäßkunst des Orients, Byzanz’ und der Steppe</i> . Anhang: Pál Sümegi, <i>Geologische und C14-Untersuchungen am Fundort</i> . <i>Varia Archaeologica Hungarica XVIIb</i> (editor Csanád Bálint), Budapesta, 2010, 667 p., 300 fig. în text (<i>Radu Harhoiu</i>)	225
Gheorghe I. Cantacuzino, <i>Începuturile orașului Câmpulung și Curtea Domnească. Aspecte ale civilizației urbane la Câmpulung</i> , Editura Academiei Române, București, 2011, 237 p. (146 p. text și 89 planșe) (<i>Adrian Ioniță</i>)	227
Norme de redactare	229
Abrevieri	231

SOMMAIRE

ADRIAN DOBOȘ, ERIK TRINKAUS, A new AMS radiocarbon date for Middle Paleolithic Layer 4 of Ripiceni-Izvor, Romania	7
ALIN FRÎNCULEASA, RADIAN ANDREESCU, OCTAV NEGREA, LOREDANA NIȚĂ, MĂDĂLINA FRÎNCULEASA, ELEK POPA, BIANCA PREDA, Archaeological excavations in the Eneolithic site of Mălăieștii de Jos (jud. Prahova).....	11
CARMEN OLENIUC, A comparative study for the manufacturing of bone and antler tools from the archaeological site of Fetești - "La schit", Suceava county.....	59
DANIEL SPÂNU, Research issues regarding the genesis and restoration of the Sâncrăieni <i>kantharos</i> -cups	69
GABRIEL IZDRĂILĂ, CRISTIAN FLORESCU, Roman stones used in Medieval constructions in the site from Alba Iulia.....	87
LIANA OȚA, ALEXANDRA COMȘA, A Sarmatian grave found in Călărași	97
UWE FIEDLER, Der archäologische Niederschlag der Christianisierung des donau-bulgarischen Reiches (864/5).....	107
ALIN FRÎNCULEASA, BIANCA PREDA, OCTAV NEGREA, ANDREI SOFICARU, VALENTIN DUMITRAȘCU, MĂDĂLINA FRÎNCULEASA, Funerary complexes from the beginning of the II nd millennium recently uncovered in Prahova County	139
ADRIANA ISAC, ERWIN GÁLL, SZILÁRD GÁL, A XII century cemetery from Gilău (German: Julmarkt; Hungarian: Gyalu, Cluj County).....	165
OANA DAMIAN, MIHAI VASILE, ANDRA SAMSON, DANIEL ENE, AUREL STĂNICĂ, Recherches archéologiques préventives à Nufăru, dép. de Tulcea (II)....	177

NOTES, COMPTES-RENDUS, DISCUSSIONS

A. Doboș, A. Soficaru et E. Trinkaus, <i>The Prehistory and Paleontology of the Peștera Muierii (Romania)</i> , Liège, ERAUL 124, 2010, 122 p. (<i>Alain Tuffreau</i>)	209
Mihai Gligor, <i>Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia-Lumea Nouă în lumina noilor cercetări</i> , Editura Mega, Cluj Napoca, 2009, 264 pp., 217 plates, (<i>Adina Boroneanț</i>)	210
Ion Motzoi-Chicideanu, <i>Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară</i> , Editura Academiei Române, București, 2011, vol. I – 900 p. (text), vol. II – 479 pl. (<i>Nikolaus Boroffka</i>).....	210
Svend Hansen, Andreas Hauptmann, Ingo Motzenbäcker, Ernst Pernicka (Hrsg.), <i>Von Majkop bis Trialeti Gewinnung und Verbreitung von Metallen und Obsidian in Kaukasien im 4.-2.Jt. v. Chr.</i> , Kolloquium zur Vor- und Frühgeschichte Bd. 13, Bonn, 2010, 323 p. cu ilustrații în text (<i>Ion Motzoi-Chicideanu</i>)	214

Cristian Schuster, Alexandru Morintz, Raluca Kogălniceanu, Cristian Ștefan, Alexandra Comșa, Georgeta El-Susi, Monica Constantin, Cătălin Constantin, Georgiana Mureșan, <i>Cercetările arheologice de pe tronsonul Cernavodă-Medgidia al Autostrăzii A2. Tumulul nr. 3</i> , Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, 109 p., 65 fig. (<i>Ion Motzoi-Chicideanu</i>).....	216
Zdravko Dimitrov, <i>Архитектурна декорация в провинция Долна Мизия (I–III в сл. Хр.)</i> (Decorația arhitecturală în Moesia Inferior), Sofia, 2007, 706 p., 684 fig. (<i>Adriana Panaite</i>).....	220
Radu Harhoiu, Daniel Spânu, Erwin Gáll, <i>Barbari la Dunăre</i> , seria „Istorie Documente Mărturii”, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, 162 p., 73 fig. (<i>Andrei Măgureanu</i>)...	223
Csanád Bálint, <i>Der Schatz von Nagyszentmiklós. Archäologische Studien zur frühmittelalterlichen Metallgefäßkunst des Orients, Byzanz' und der Steppe</i> . Anhang: Pál Sümegi, <i>Geologische und C14-Untersuchungen am Fundort</i> . <i>Varia Archaeologica Hungarica</i> XVIb (editor Csanád Bálint), Budapesta, 2010, 667 p., 300 fig. în text (<i>Radu Harhoiu</i>).....	225
Gheorghe I. Cantacuzino, <i>Începuturile orașului Câmpulung și Curtea Domnească. Aspecte ale civilizației urbane la Câmpulung</i> , Editura Academiei Române, București, 2011, 237 p. (146 p. text și 89 planșe) (<i>Adrian Ioniță</i>).....	227
Normes de redaction	229
Abbreviations	231

Probleme ale genezei și restaurării cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni

DANIEL SPÂNU*

Keywords: Late La Tène period, Dacia, cups of the *kantharos* type, silver, artisans.

Abstract: The treasure of Sâncrăieni (Harghita County, România) includes eight cups with stems and holders (of the *kantharos* type), seven hemispherical cups (the *mastós* type), two bracelets, a fibula and two coins. This is the largest set of silver tableware from the Late La Tène Dacia (1st century BC). Its exceptional weight (3650 g) makes it heavier than any other Dacian silver hoard. The way the *kantharos* cups in Sâncrăieni (Fig. 1–8) were manufactured and the way they were restored is extremely important for understanding the meanings of this treasure. The technological and stylistic differences in the elements of the *kantharos* cups from Sâncrăieni allow us to identify several distinct artisans: (1) the artisan of the engraved bowls (the bowls of cups no. 4–8); (2) the artisan of the imported cup no. 1; (3) the artisan of cups no. 2 and 3, probably of the 3rd type of stems as well (Fig. 12 and 13/2–3) and (4) the artisan of the 2nd type of stems (Fig. 12). Artisans 1, 3 and 4 are local, while the 2nd one is Greek-Roman. One can also assume that there is a chronological gap between the work of craftsman no. 1, on the one hand, and those of the 3rd and 4th, on the other hand, perhaps a matter of one generation. However, the less than harmonious collaboration of a number of craftsmen with different manners of ornamentation, led to a lack of unity in the style of the elements constituting the *kantharos* cups produced in a „Barbarian” milieu (cups no. 2–8). The lack of stylistic unity, as well as the disassembly of the Sâncrăieni cups prior to their burial brought forth insurmountable dilemmas to modern restoration. It is therefore preferable to avoid interventions of an irreversible nature in an attempt to preserve the separate elements of the *kantharos* cups in the state in which they had been discovered.

Cuvinte-cheie: Perioada târzie Latène, Dacia, cupe de tip *kantharos*, argint, meșteri.

Rezumat: Cu cele opt cupe cu picior și toarte (*kantharoi*) și șapte cupe hemisferice (*mastoi*), la care se adaugă două brățări, o fibulă și două monede, tezaurul de la Sâncrăieni reunește cel mai mare set de veselă din argint din Dacia perioadei târzii a Latène-ului. De altfel, prin greutatea lui excepțională (3.650 g), tezaurul devansează toate celelalte descoperiri dacice cu piese de argint. Diferențele tehnologice și stilistice dintre elementele constitutive ale cupelor de tip *kantharos* permit identificarea mai multor meșteri: (1) meșterul calotelor gravate (calotele cupelor nr. 4–8); (2) meșterul cupei de import (nr. 1); (3) meșterul

cupelor nr. 2–3 și al picioarelor de tip 3 (fig. 12 și 13/2–3) și (4) meșterul picioarelor de tip 2 (fig. 12). Dacă meșterii 1, 3, și 4 sunt locali, meșterul nr. 2 este greco-roman. De asemenea, se poate presupune o diferență cronologică de aproximativ o generație între meșterul nr. 1 și meșterii 3 și 4. În orice caz, colaborarea mai puțin armonizată a mai multor meșteri cu maniere diferite de ornamentare a determinat lipsa de unitate stilistică a elementelor constitutive ale cupelor de tip *kantharos* produse în mediul „barbar” (cupele nr. 2–8). Această lipsă de unitate stilistică, precum și demontarea cupelor de la Sâncrăieni înaintea îngropării lor, a dat naștere unor dileme insurmontabile pentru restaurarea modernă. Din acest motiv, ar fi fost preferabilă evitarea intervențiilor cu caracter ireversibil și păstrarea elementelor constitutive ale cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni în starea în care au fost ele descoperite.

1. IMPORTANȚA TEZAURULUI

Cu cele opt cupe cu picior și toarte (*kantharoi*) și șapte cupe hemisferice (*mastoi*), la care se adaugă două brățări, o fibulă și două monede, tezaurul de la Sâncrăieni reunește cel mai mare set de veselă din argint din Dacia perioadei târzii a Latène-ului. De altfel, prin greutatea lui excepțională (3650 g), tezaurul devansează toate celelalte descoperiri dacice cu piese de argint.

Complexitatea inventarului și morfologia recipientelor din metal prețios permit integrarea acestui tezaur în repertoriul seturilor de banchet de epocă târzie elenistică/republicană din spațiul circum-mediterranean, alături de tezaurile din Peninsula Iberică¹ sau din zona nord-balcanică², alături de serviciile de lux din Italia³ sau de loturile de cupe ceremoniale din Orientul Apropiat⁴. De asemenea,

** Studiul reprezintă o dezvoltare a comunicării „Interpretatio barbarica în cazul tezaurului dacic de la Sâncrăieni”, susținută în mai 2004 în cadrul simpozionului Arheologie–Restaurare–Arhitectură (București), precum și a contribuției „Kantharos Cups in Sâncrăieni – hoard: restoration and manufacturing Issues”, *Caiete A.R.A.* 3, 2012, p. 11–21.

¹ Raddatz 1969, 68–sqq; Horedt 1973, p. 156–162.

² Venedikov 1961; Milčev 1973.

³ Piana Agostinetti, Priuli 1985; Piana Agostinetti 1998.

⁴ Pfrommer 1993, p. 21–26.

*Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, Spânu Daniel <hazdrik@yahoo.com>

ornamentația complexă, gravată și aurită a cupelor de tip *kantharos* în special, dar și a frizelor care ornamează două dintre cupele de tip *mastós*, ilustrează transpunerea în argint, de către meșteri locali, a unor modele compoziționale și a unui repertoriu de motive decorative inspirate din vesela de lux elenistică târzie⁵.

În contribuția de față⁶, nu voi aborda o problematică de o anvergură atât de largă, ci îmi voi concentra atenția asupra modului de alcătuire și de restaurare a cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni. După cum voi încerca să argumentez în continuare, elucidarea acestor două aspecte are o relevanță deosebită pentru înțelegerea semnificațiilor tezaurului de la Sâncrăieni.

2. INCERTITUDINILE CONDIȚIILOR DE DESCOPERIRE

Tezaurul de la Sâncrăieni a fost descoperit în cariera de andezit „7 Noiembrie”, cu ocazia dinamitării unei stânci care risca să se prăbușească peste muncitori. Cele dintâi piese (nouă cupe, o brățară și fibula) au fost zărite de către muncitorii carierei la rădăcina unui măceș aflat deasupra peretelui de stâncă dinamitat, în după-amiaza zilei de 11 august 1953⁷. A doua zi, printre rocile împrăștiate de explozie, au mai fost identificate alte cinci cupe și o copie barbară după o tetradrahmă emisă la Thasos, iar la rădăcina aceleiași tufe de măceș (deasupra stâncii dizlocate) au mai fost descoperite câteva toarte și o a doua brățară. O altă cupă, tănuită inițial de muncitori, a fost predată autorităților. În cea de a treia zi, cu ocazia unei reverificări a rocilor prăbușite, au mai fost descoperite o drahmă emisă la Dyrrhachium și fragmentele unui recipient ceramic de factură locală⁸. Foarte probabil, cel puțin o parte din inventar fusese introdusă în interiorul acestui recipient, distrus în momentul exploziei.

Se poate considera că după trei zile de căutări și investigații efectuate nu numai de muncitori, ci și de către persoane de specialitate și de către reprezentanți ai statului, inventarul tezaurului a fost recuperat în cea mai mare parte. Foarte probabil, alte cupe decât cele recuperate nu au fost tănuite

de autorii descoperirii. Posibile piese suplimentare care nu au mai putut fi identificate erau de mici dimensiuni, probabil monede și o fibulă⁹, poate și o toartă¹⁰.

Ordinea descoperirii obiectelor nu a putut fi precizată cu mai multă acuitate în literatura de specialitate. Nu s-a putut consemna care dintre cupe au fost descoperite la rădăcina măceșului aflat deasupra carierei și care au fost identificate printre rocile prăbușite. Ar fi fost interesant să se stabilească dacă din aceste două locuri au provenit cupe diferite din punct de vedere morfologic sau chiar stilistic. Pe baza datelor consemnate, se poate presupune însă existența a două loturi distincte îngropate poate chiar separat: (a) cupe și toarte (deci, probabil cupe de tip *kantharos*) împreună cu brățelele și cu fibula la rădăcina măceșului și (b) cupe (probabil de tip *mastós*, toarte nu sunt menționate) și cele două monede printre rocile prăbușite (tot de aici provin și fragmentele recipientului ceramic). Dacă aceste loturi au fost îngropate succesiv, în orice caz, distanța dintre locurile de depunere era foarte mică. În lipsa unor date suplimentare, scenariul îngropării unor loturi distincte poate fi reținut doar ca o ipoteză incertă.

Trebuie reținut însă faptul că torțile de *kantharos* (sau cel puțin câteva dintre ele) au fost descoperite ulterior identificării celor dintâi cupe. După cum s-a mai remarcat în literatură¹¹, cupele și torțile nu erau asamblate în momentul îngropării lor. Descoperite separat, ele fuseseră depuse cu mare probabilitate tot separat. Totuși, cupele prezentau urme de sudare antică a torților și picioarelor. Astfel, se poate presupune că unele dintre cupe au fost dezasamblate înaintea îngropării, poate tocmai pentru a fi mai lesne „înghesuite” în vasul ceramic¹².

În ce măsură a afectat explozia integritatea pieselor? Cu excepția cupei de tip *kantharos* nr. 1 și a uneia dintre cupele-*mastós* cu friză sub buză, puternic deteriorate, majoritatea recipientelor din argint, dar și a podoabelor nu prezentau în momentul descoperirii deformări semnificative. Foarte probabil, explozibilul a fost plasat în peretele de stâncă mai jos decât locul de depunere al obiectelor. Astfel, se poate presupune că tezaurul a fost afectat mai puțin de explozia în sine, cât mai ales de prăbușirea

⁵ Székely 1954, p. 26, 38; Popescu 1958, p. 187–191.

⁶ Contribuția reprezintă o formă dezvoltată a unei secțiuni din comunicarea „*Interpretatio barbarica în cazul tezaurului dacic de la Sâncrăieni*”, susținută în cadrul coloquiului *Arheologie-Restaurare-Arhitectură*, București, mai 2004.

⁷ Kovács 1954, p. 15–16, pl. VI (fotografie a locului descoperirii); Popescu 1958, p. 157.

⁸ Székely 1954, p. 24 și 37, pl. XVII/4–5 (fotografii neclare); Popescu 1957, p. 21; Popescu 1958, p. 181. Recipientul era o oală borcan de dimensiuni mari, lucrată cu mâna și ornamentată cu proeminențe rotunde și brăie cu impresiuni.

⁹ Presupunere Popescu 1958, p. 157.

¹⁰ Pe peretele cupei nr. 7 pot fi identificate urmele de sudură ale atașelor unei toarte lipsă. Observație noiembrie 2002.

¹¹ Székely 1954, p. 18–22; Popescu 1958, p. 165 (nr. 8), p. 175 (nr. 14), p. 177 (nr. 15); Popescu 1967 (v. descrierea pieselor nr. 9, 10, 14, 15).

¹² O analogie în acest sens ar putea fi întrevăzută în modul de compactare al falerelor introduse în cana de bronz de la Lupu (Spănu 2002, p. 86).

stâncii. Semnificativă este și descoperirea în cea de a doua zi a torților printre rădăcinile aceleiași măceș unde, cu o zi mai devreme, fuseseră identificate primele cupe. Separarea torților de cupe nu se datorează exploziei, ci a fost realizată înaintea îngropării tezaurului. Aceiași operație poate fi presupusă și în cazul separării picioarelor de unele dintre cupe. Excepție fac numai cupele 3, 4 și 6, în cazul cărora s-a păstrat sudura originală a picioarelor la calote¹³.

Inventarul tezaurului a fost găzduit inițial de Muzeul Raional Harghita din Miercurea Ciuc (inv. VIII/1–5, VIII/39–44, VIII/48 ș.a.), unde piesele au suportat o primă restaurare¹⁴ și s-au realizat copii care au fost expuse la Muzeul Național de Antichități din București¹⁵. În anul 1971, cea mai mare parte a tezaurului a fost integrată în patrimoniul pe atunci nou-înființatului Muzeu Național de Istorie a Republicii Socialiste România (astăzi Muzeul Național de Istorie a României – în continuare MNIR)¹⁶. Două baze ale unor cupe de tip *kantharos* și un fragment de friză al unei cupe de tip *mastós* se păstrează însă și astăzi la Muzeul din Miercurea Ciuc (nr. inv. 4081–4082)¹⁷. Păstrarea celor două baze de *kantharos* la Miercurea Ciuc indică lipsa de certitudine în reasamblarea picioarelor la cupe cu ocazia celei dintâi restaurări.

Înainte de a dezbate aceste incertitudini, este însă necesară enumerarea pentru identificare a cupelor și a fragmentelor aferente studiate în contribuția de față. Trebuie subliniat faptul că dimensiunile, greutatea și imaginile cupelor nr. 1–8 (fig. 1–8) reflectă starea acestor piese la data documentării lor de către autorul acestor rânduri (octombrie-noiembrie 2002).

¹³ Székely 1954, pl. X/1, X/3 și XIV/1.

¹⁴ Popescu 1960, p. 448. Dubii în privința modului de restaurare a cupelor la Miercurea Ciuc s-au exprimat probabil și mai demult (din păcate nu în scris). Din acest motiv, Popescu afirma: „s-ar părea totuși că reconstituirea lor (a cupelor de tip *kantharos* – n.n.) corespunde cu forma lor originală”. Această „păreră” nu a fost însă niciodată argumentată.

¹⁵ Dumitrescu 1968, p. 63. O copie a inventarului tezaurului de la Sâncrăieni este astăzi expusă la Muzeul din Târgu Mureș. Deosebirile dintre originale și copii sunt ușor detectabile: forma generală a majorității cupelor originale nu a fost realizată la strung, așa cum este cazul copiilor. Prin urmare, au fost copiate forma și ornamentația, nu a fost reprodușă însă și tehnica străveche.

¹⁶ Autorul acestei contribuții a avut posibilitatea documentării personale a cupelor de la Sâncrăieni în octombrie–noiembrie 2002. Adresez mulțumiri d-lui C. Mușețeanu, directorul de atunci al MNIR.

¹⁷ Fragmentele reidentificate de Crișan 2000, p. 69–71, fuseseră anterior ilustrate de Székely 1954, pl. XII/2 și XIV/7.

Cupa nr. 1 – cupă cu picior și două toarte; înălțime: 11,35 cm; diametru buză: 7,5 cm; lățimea maximă la torți 14,75 cm; greutate actuală: 214 g; MNIR București, inv. 14556/139371. Fig. 1.

Cupa nr. 2 – cupă cu picior și două toarte; înălțime: 12,4 cm; diametru buză: 11,5 cm; lățimea maximă la torți 17 cm; greutate actuală: 302 g; MNIR București, inv. 14557/139372. Fig. 2.

Cupa nr. 3 – cupă cu picior și două toarte; înălțime: 12,9 cm; diametru buză: 10,3 cm; lățimea maximă la torți 15,5 cm; greutate actuală: 250 g; MNIR București, inv. 14562/139377. Fig. 3.

Cupa nr. 4 – cupă cu picior și două toarte; înălțime: 14,8 cm; diametru buză: 12,4 cm; lățimea maximă la torți 18,5 cm; greutate actuală: 250 g; MNIR București, inv. 14559/139370. Fig. 4.

Cupa nr. 5 – cupă cu picior și două toarte; înălțime: 14,3 cm; diametru buză: 11,9 cm; lățimea maximă la torți 19,1 cm; greutate actuală: 248 g; MNIR București, inv. 14555/139375. Fig. 5.

Cupa nr. 6 – cupă cu picior și două toarte; înălțime: 12,6 cm; diametru buză: 13,4 cm; lățimea maximă la torți 20,2 cm; greutate actuală: 346 g; MNIR București, inv. 14560/139374. Fig. 6.

Cupa nr. 7 – cupă cu picior fragmentar și două toarte dintre care una lipsește; înălțime: 9,5 cm; diametru buză: 12,1 cm; lățimea maximă cu toartă 15,7 cm; greutate actuală: 212 g; MNIR București, inv. 14558/139373. Fig. 7 – sus.

Cupa nr. 8 – din cupă se păstrează numai calota; înălțime: 6,8 cm; diametru maxim 9,1 cm; greutate actuală: 140 g; MNIR București, inv. 14550/139365. Fig. 8 – sus.

Bază de *kantharos* (1) – înălțimea fragmentului: 1,5 cm; diametru: 4,7 cm; M. Miercurea Ciuc. Fig. 7 – jos.

Bază de *kantharos* (2) – înălțimea fragmentului 2,2 cm; diametru: 6,7 cm; M. Miercurea Ciuc. Fig. 8 – jos.

3. INCERTITUDINI ȘI ERORI ÎN RECONSTITUIREA CUPELOR TIP *KANTHAROS* DE LA SÂNCRAIENI

Unul dintre meritele principale ale celei dintâi publicări a tezaurului de la Sâncrăieni, semnată de Székely¹⁸, îl reprezintă ilustrarea obiectelor din teaur în starea în care se aflau ele înaintea primei lor restaurări. În toate publicațiile de mai târziu, desenele și fotografiile ilustrează piesele de la

¹⁸ Székely 1954.

Sâncrăieni deja recondiționate¹⁹. Câteva exemple sunt relevante pentru evidențierea incertitudinilor și chiar a erorilor care au caracterizat intervențiile moderne succesive asupra cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni.

Exemplul 1. Să acordăm mai întâi atenție cupei de tip *kantharos* nr. 2 de la Sâncrăieni (fig. 2 și 9 – sus). În contribuțiile din anii '50 și '60 ai secolului trecut²⁰, acestei cupe cu peretele ornamentat cu o frunză de *acant* orientată în jos și plasată sub friză îi corespunde un picior cu baza hemisferică. Trebuie semnalat și faptul că, în ilustrațiile acelorași lucrări, cupa apare întregită cu o a doua toartă, absentă în ilustrațiile lui Székely²¹. Cea de a doua toartă a fost deci creată și adăugată prin sudare după anul 1954, dar anterior anului 1958. Cu ocazia examinării piesei în anul 2002 am putut constata faptul că această toartă este într-adevăr o copie modernă de bronz a torții originale de argint. Culoarea diferită a metalului și ornamentația poansonată diferit de pe atașele celei de a doua torți trădează, chiar și la o examinare superficială, manopera modernă.

În ilustrații publicate în anii '70²², aceiași cupă apare montată însă pe un picior diferit (!), cu baza de această dată de formă tronconică (fig. 9 – sus, dreapta). În această combinație se prezintă cupa și astăzi (fig. 2). Practic, picioarele cupelor nr. 2 și nr. 5 au fost schimbate între ele²³, în cursul unei noi intervenții moderne despre care nu s-a menționat nimic în literatura de specialitate (fig. 9). Foarte probabil, această intervenție a avut loc în anii

1971–1972, după integrarea pieselor de la Sâncrăieni în patrimoniul MNIR. Cu toate acestea, în cataloagele unor expoziții internaționale din anii 1979–1980²⁴, aceleași cupe îi corespunde baza hemisferică. Foarte probabil, clișeele fotografice folosite în aceste albume erau anterioare celei de a doua restaurări efectuate la începutul anilor '70.

Noul picior, cu baza tronconică, montat după 1971 era fragmentar și nu asigura stabilitatea recipientului. Din acest motiv, restauratorii moderni au efectuat un adaos de plumb care a umplut întregul spațiu interior al bazei²⁵. S-a urmărit astfel nu numai completarea părții lipsă a bazei, ci și schimbarea centrului de greutate al cupei. Această intervenție cu caracter ireversibil a avut ca efect alterarea anumitor detalii tehnice și ornamentale și împiedică în prezent stabilirea greutății originale a cupei. Intervenția este cu atât mai gravă, cu cât autenticitatea corespondenței dintre picior și calotă este îndoielnică.

Exemplul 2. În planșa XII din contribuția lui Székely²⁶, cupei cu nr. 7 din contribuția de față i s-a alăturat un picior cu baza tronconică (fig. 10). Realizate împreună din aceeași foaie de argint, piciorul și baza au fost descoperite însă rupte una de alta. Dacă baza a fost păstrată la Miercurea Ciuc²⁷, restul piciorului a însoțit cupa nr. 7 la București. Cu ocazia documentării piesei în anul 2002, autorul acestor rânduri a constatat că piciorul este montat la calota cupei nr. 7 în mod eronat: partea mai largă a piciorului, care trebuia să se continue cu baza, a fost sudată de cupă, iar partea mai îngustă este orientată în jos (fig. 10). S-ar putea crede că data la care a fost realizată această sudură eronată este însă ulterioară publicației lui Mărghită din 1976: aici piciorul este reprezentat cu partea mai îngustă orientată către cupă și partea largă în jos²⁸. Dar, după cum am mai arătat²⁹, desenele Elenei Becheș din publicația semnată de Mărghită au fost realizate după fotografii (ca dovadă, redarea perspectivală a buzei) care puteau fi mai vechi.

¹⁹ Desene publicate ale cupelor de la Sâncrăieni le datorăm lui M. D. Pecurariu (Popescu 1958, p. 157, n. 2, fig. 1, 4, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21), P. P. Polonic (Popescu 1967, pl. R17a–j) și E. Becheș (Mărghită 1976, pl. XXIII–XXXIV). Redarea perspectivală a buzelor și a bazelor de către Polonic și Becheș (la fel, și realizatorul anonim al desenelor publicate de Székely 1954, pl. VIII/6 și IX/1) indică realizarea desenelor lor după fotografii și nu după originale (de comparat desenul lui Polonic din Popescu 1967, pl. R17i, cu fotografia publicată anterior de Popescu 1958, p. 176, fig. 20). În schimb, desenele lui Pecurariu, lipsite de deformări perspective, au fost realizate în mod cert după originale, astfel că prezintă o valoare documentară sporită.

²⁰ Székely 1954, pl. VIII, Popescu 1958, p. 177–178, fig. 21–22; Popescu 1960, p. 449, pl. I/7; Popescu 1967, R17j/15; Dumitrescu 1968, fig. 50; Berciu 1969, p. 190, fig. 118.

²¹ Székely 1954, pl. VIII/4. Popescu 1958, p. 165, era la curent cu reconstituirea modernă a unei torți, dar o atribuie în mod eronat cupei nr. 3 și nu cupei cu nr. 2 din lucrarea de față.

²² Daicoviciu 1972, p. 200–201, fig. 42–jos-stânga; Iliri și daci 1972, pl. XXXV/D228; Mărghită 1976, pl. XXIX.

²³ De comparat Popescu 1958, p. 168, fig. 11 și 177, fig. 21 (sau Berciu 1969, p. 190, fig. 117–118) cu Mărghită 1976, pl. XXIX și pl. XXVII.

²⁴ I Daci 1979, p. 140, fig. 345a; Die Daker 1980, p. 49, fig. 27. În alte cataloage, mai vechi sau mai recente, (Miclea, Florescu 1980, nr. 437–442, Goldhelm 1994, p. 174–175, Oberländer-Târnoveanu, Trohani 2009, p. 37–40) inventarul tezaurului de la Sâncrăieni nu a mai fost ilustrat integral.

²⁵ Adaosuri similare au mai fost efectuate și în cazul piciorului cupei nr. 4.

²⁶ Székely 1954, pl. XII/1 (cupa) și pl. XII/2 (piciorul).

²⁷ Crișan 2000, fig. 8.

²⁸ Mărghită 1976, pl. XXX. La fel se prezintă cupa și în ilustrații mai vechi: Popescu 1958, p. 172–173, nr. 11, fig. 15–16; Popescu 1967, R17h/12.

²⁹ supra n. 19.

Sudarea eronată a piciorului cupei nr. 7 poate fi remarcată într-o fotografie publicată în anul 1972³⁰. Data publicării acestei fotografii constituie termenul *ante quem* cel mai timpuriu al datării restaurării eronate.

Prin urmare, cupa a suportat o primă intervenție modernă la Miercurea Ciuc. Cu această ocazie, piciorul a fost sudat la calotă cel puțin coerent, dacă nu conform cu opțiunea antică. Cea de a doua intervenție a fost efectuată foarte probabil în contextul integrării tezaurului în patrimoniul MNIR din București în anii 1970–1971. Noua intervenție a avut drept consecință sudarea inversă și eronată a fragmentului de picior la cupă.

Exemplul nr. 3. Dilemele restaurării forme originale a cupelor de la Sâncrăieni mai sunt complicate și de desprinderea și deteriorarea încă din vechime a îmbinărilor dintre bazele hemisferice și picioarele cilindrice montate cupelor nr. 4, 5 și 8 (fig. 12). Toate cele trei baze hemisferice din tezaur au partea superioară deteriorată. Prin urmare, nu se poate determina cu certitudine dacă modul de reconstituire al picioarelor acestor cupe reflectă cu certitudine originalul. Dacă asamblarea segmentului tubular al piciorului la calota cupei nr. 4 este autentică³¹, niciun argument consistent nu certifică dacă acestui picior îi corespundea baza care i-a fost adăugată modern sau una dintre celelalte două baze hemisferice asemănătoare (fig. 12 – tipul 3 de picioare).

Din cele arătate mai sus, reiese că piesele din tezaurul de la Sâncrăieni au fost supuse mai multor etape de restaurare, mai întâi în perioada 1954–1957, în laboratoarele Muzeului din Miercurea Ciuc, apoi în anii '70 ai secolului trecut în laboratoarele MNIR. Numai cea dintâi intervenție a fost amintită în literatura de specialitate. Buletine ale intervențiilor moderne suferite de cupele de la Sâncrăieni nu au fost însă niciodată publicate. Din păcate, în cursul operațiunilor moderne de restaurare s-a recurs la procedee cu caracter ireversibil (suduri la cald și adăugiri ale unui aliaj pe bază de plumb) care au suprapus complet îmbinările străvechi și parțial decorul gravat și au deteriorat straturile de aurire ale pieselor. Mai mult decât atât, în cazul picioarelor fragmentare ale cupelor nr. 2 (fig. 2 și 11) și 4 (fig. 4), adaosurile moderne masive au vizat nu numai completarea părților lipsă, ci și

asigurarea stabilității recipientelor. Astfel, chiar dacă reasamblarea acestor cupe ar fi cea corectă, greutatea lor a fost substanțial schimbată.

Cele trei exemple prezentate vădese incertitudinile restauratorilor moderni în încercarea de reconstituire a cupelor de la Sâncrăieni cât mai aproape de forma lor originală. Tocmai datorită acestor incertitudini, metodele de restaurare cu caracter ireversibil trebuiau evitate, chiar cu riscul de a nu se putea expune cupele reîntregite. Aceste incertitudini au fost determinate de cel puțin doi factori: (1) majoritatea cupelor de tip *kantharos* au fost parțial demontate înaintea îngropării și au mai fost deteriorate și în momentul descoperirii; (2) între elementele constitutive ale cupelor se pot constata anumite inadvertențe tehnice, morfologice și ornamentale care contravin unității stilistice a fiecărei piese în parte. Asupra acestui din urmă aspect voi reveni în cele ce urmează. Deocamdată, trebuie reținut faptul că intervențiile moderne asupra cupelor de la Sâncrăieni au avut, cel puțin în cazurile evocate, un caracter arbitrar. O revizuire a corespondențelor dintre elementele constitutive ale cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni este deci necesară.

4. PROBLEMELE CORESPONDENȚEI DINTRE PICIOARE, TORTI ȘI CUPE: DILEMELE COMBINAȚIILOR ORIGINALE

Elucidarea dilemelor restaurării cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni nu ar putea fi realizată fără precizarea unor aspecte legate de morfologia și sistemul lor ornamental. Trebuie subliniat faptul că toate cele opt cupe sunt piese asamblate din elemente constitutive distincte, realizate separat și care au fost sau urmau să fie sudate între ele: calote, picioare și toarte. Totodată, aceste elemente, constitutive nu formează un lot unitar, nici sub aspect tehnologic și nici din perspectivă morfologică sau ornamentală. Pentru verificarea corespondențelor și a posibilelor non-corespondențe dintre aceste elemente, este necesară o descompunere virtuală a pieselor, clasificarea separată a elementelor lor constitutive și dezbaterea *argumentată* a posibilităților de recompunere a cupelor³².

³⁰ Daicoviciu 1972, p. 200–201, fig. 42-jos-dreapta. În această fotografie, poate fi remarcată și o bază din plastic translucid montată pentru asigurarea stabilității cupei. Această bază susține și astăzi cupa (fig. 10-c – foto 2002).

³¹ Székely 1954, pl. X/3.

³² Clasificarea propusă de Popescu 1958, p. 184, a vizat cupele așa cum au fost ele restaurate după descoperire. Totodată, prețioasele observații ale acestui autor asupra variației morfologice și ornamentale ale cupelor de la Sâncrăieni nu au fost sistematizate suficient, pentru a deveni un instrument de lucru util demersului de față.

4.1. Clasificarea morfologică și ornamentală a elementelor constitutive ale cupelor

Se disting trei tipuri de calote, trei tipuri de picioare și patru tipuri de torți (fig. 12).

Tipurile de calote. Tipul 1 de calotă este ilustrat de cupa nr. 1 și este caracterizat de (a) forma ovală și zvultă a calotei (înălțimea este superioară diametrului maxim), (b) ușoara invazarea a buzei și (c) absența oricărui decor gravat și a oricărei zone de aurire.

Tipul 2 de calotă poate fi recunoscut în cazul cupelor nr. 2 și nr. 3 și este caracterizat de: (a) forma hemisferică a calotei, (b) buza aproape verticală și (c) prezența unei singure frize cu decor poansonat și gravat, aurite, imediat sub buză. Numai în cazul cupei nr. 2 ornamentația este completată de două frunze de *acant* orientate în jos și plasate sub friză, diametral opus una față de alta și la egală distanță de torți. În cazul ambelor calote ale cupelor nr. 2 și nr. 3, suprafețele ornamentate sunt mai restrânse decât suprafețele neornamentate.

Tipul 3 de calotă este ilustrat de cupele nr. 4–8 și este caracterizat de: (a) forma hemisferică a calotei; (b) spre deosebire de tipul 2, buza este însă mult evazată, astfel că forma generală a acestui calote amintește de cupele conice de tip *masiós*; (c) ornamentația poansonată și gravată este organizată pe mai multe registre care acoperă zonele mijlocie și inferioară ale calotei. Aceste zone au fost complet aurite. Doar zona evazată a buzelor a fost lăsată nedecorată. Ornamentația acoperă deci cea mai mare parte a calotelor de tip 3 și poate fi caracterizată prin expresia „horror vacui”.

Motive ornamentale folosite pe calotele de tip 2 (șiruri de cercuri, spirala evolutivă de pe friza cupei 2) își regăsesc analogii apropiate în repertoriul mult mai diversificat al decorului calotelor de tip 3. Modul de redare al acestor motive nu este foarte diferit, astfel încât nu permite o diferențiere stilistică. Totuși, raportul diferit dintre suprafețele ornamentate și cele neornamentate de pe calotele de tip 2 și cele de tip 3 reflectă opțiuni estetice distincte. Foarte probabil, fiecare tip de calotă este produsul unui meșter diferit.

Tipurile de picioare. Tipul 1 de picior este ilustrat de piciorul cupei nr. 1, compus din două părți lucrate la strung (fig. 1) și fixate între ele printr-o îmbinare mecanică (probabil martelare). Profilarea complexă, cu o geometrie elaborată și elegantă a acestui picior, dar mai ales tehnica de prelucrare la strung³³ indică realizarea sa într-un atelier specializat greco-roman.

Tipul 2 de picior îl regăsim astăzi combinat cupele nr. 2, 3, 6 și 7. De această dată, piciorul și baza au fost realizate împreună, dintr-o singură tablă de argint. Piciorul propriu-zis are o formă tronconică zvultă și, cu excepția celui montat cupei nr. 3, prezintă o proeminență bitronconică centrală. Baza are forma unui trunchi de con scund și este ornamentată prin repusaj (mai reținut decât al tipul 3), gravare, poansonare și aurire cu motive geometrice (cupa nr. 3) sau vegetale (cupele 2, 6 și 7).

Tipul 3 de picior poate fi recunoscut astăzi în cazul cupelor nr. 4 și 5, precum și în cazul unuia dintre fragmentele păstrate la Miercurea Ciuc (fig. 8). Această formă de picior a fost realizată prin asamblarea prin sudare a unui tub cilindric cu o proeminență bitronconică centrală și cu extremitățile evazate peste o bază de formă hemisferică ornamentată prin repusaj, gravare, poansonare și aurire, cu motive vegetale (frunze de apă alternate cu frunze de *acant*).

Foarte probabil, diferențele tehnologice și ornamentale dintre picioarele de tip 2 și 3 reflectă manoperele și manierele distincte a doi meșteri locali diferiți. Dintre aceștia, meșterul picioarelor de tip 3 (similare, de altfel, celor de la Surcea)³⁴ a dovedit o abilitate mai pronunțată în redarea organicității vegetale. Meșterul picioarelor de tip 2 pare să imite într-o manieră schematică și abstractizantă, chiar stângace, motivele redade de celălalt meșter.

Tipurile de toarte. Tipul 1 este ilustrat de toartele cupei nr. 1. Acestea au fost realizate din mai multe elemente sudate între ele. (a) O placă orizontală cuprinde printr-o decupare concavă buza cupei și formează elementul superior al toartei. Extremitățile laterale ale plăcii au aspectul unor protome zoomorfe stilizate precedate de câte o vultă. (b) Sub această placă, o tijă îndoită închide toarta și se sprijină pe (c) o altă tijă orizontală dezvoltată dintr-o atașă cu vulte. (d) Sub această atașă, pe peretele cupei a fost montată câte o pseudo-atașă, de fapt o placă ornamentală cordiformă, continuată în partea ei inferioară cu două vulte și un motiv cruciform. Strânse analogii tehnologice, formale și ornamentale ale toartelor cupei nr. 1, se regăsesc în orfvereria republicană târzie din Italia³⁵ și pledează pentru posibila lor proveniență lor peninsulară.

³⁴ Székely 1954, p. 7, 37, acceptat de Popescu 1958, p. 197, Berciu 1969, p. 196, Horedt 1973, p. 145.

³⁵ Arcisate (Küthmann 1958, p. 120, pl. 11); Giubiasco (Gabelmann 1982a, p. 24–26, fig. 14–17); Palmi (Guzzo 1980, p. 196, nr. 4–5; p. 200, fig. 7; p. 202, fig. 9) ș.a.

³³ Mutz 1972, p. 14–25; Gabelmann 1982b, p. 241–243.

Tipul 2 de toarte a fost asociat numai cupelor nr. 2 și 3. Fiecare toartă este realizată dintr-o singură tijă îndoită, de secțiune circulară care formează o buclă, iar la fiecare dintre extremități se regăsește câte o atașă lanceolată. Toarta a fost astfel poziționată încât bucla recurbată se ridică la nivelul buzei cupei, fără să fie însă fixată de aceasta. Sudarea torților la cupă se face numai la nivelul atașelor. Toarte similare au fost montate pe câțiva *kantharoi* sau *skyphoi* italici de la sfârșitul secolului al II-lea și din secolul I a. Chr.³⁶

Tipul 3 este ilustrat de toarte fixate cupei nr. 4, realizate din două elemente: (a) o placă orizontală montată la buza cupei și (b) un element vertical realizat dintr-o singură tijă prelucrată astfel: dintr-un segment central aplatizat și sudat pe fața inferioară a plăcii, se dezvoltă două segmente în torsadă terminate cu câte o palmetă lanceolată.

Tipul 4 reprezintă o dezvoltare și o complicare a tipului 3 și îl regăsim astăzi asociat cupelor nr. 5, 6 și 7. Sub placa orizontală (a) regăsim de această dată (b) un element vertical format din două segmente cu torsadă îndoită care formează bucle întrepătrunse după schema „nodului lui Hercules”. Unul dintre segmente, cu terminațiile aplatizate este sudat pe reversul plăcii superioare a toartei. Terminațiile celuilalt segment formează atașe lanceolate aplicate pe pereții cupei. Sursa de inspirație a realizării toartelor după schema „nodului lui Hercules” se regăsește în orfverria târzie elenistică. Potrivit lui Michael Pfrommer, motivul „nodul lui Hercules” se regăsește numai excepțional în afara lumii elenistice și este rar întâlnit chiar și în orfverria italică republicană³⁷. Printre excepțiile din mediul „barbar”, trebuie amintită toarta cupei de tip *kantharos* de la Jakimovo³⁸ care, spre deosebire de cele de la Sâncrăieni, dar ca și în cazul toartelor de *skyphos* din curganul Artiuchov³⁹, este lipsită de torsadă. Realizarea „nodului lui Hercules” din segmente în torsadă ar putea reprezenta o inovație ornamentală intracarpatică.

În cazul plăcilor superioare ale toartelor de tip 3 și 4, protomele laterale au fost redată prin gravare și nu prin decupare și martelare fină, ca în cazul toartelor de tip 1 (cupa nr. 1). Acest aspect reflectă o diferență evidentă de manoperă. Pe de

altă parte, absența plăcilor din componența toartelor de tip 2 reflectă la rândul ei o sursă de inspirație și o paternitate distinctă. Morfologia toartelor reflectă prin urmare activitatea a trei meșteri diferiți, dintre care cel al tipului 1 a activat în afara Daciei. În acest sens, pledează rafinamentul profilării protomelor, simetria și geometria elegantă a conturului atașelor și a plăcilor cordiforme. Geometria imprecisă a atașelor și a plăcilor toartelor de tip 3 și 4, asimetria relativă a conturului și a decorului gravat al protomelor, tratarea grosieră a suprafețelor trădează sorgintea „barbară” a celorlalți doi meșteri.

4.2. Corespondențe certe și dileme

Cele două toarte de tip 1, descoperite separat de cupe, nu puteau aparține decât calotei zvelte de tip 1. Decupările concave ale plăcilor orizontale ale celor două toarte nu puteau cuprinde decât buza cu diametru redus a calotei cupei nr. 1. Absența oricărui ornament gravat sau poansonat și tratarea extrem de fină a suprafețelor sunt elemente comune toartelor de tip 1, piciorului de tip 1 și calotei de tip 1. În acest caz, se poate vorbi de o unitate tehnică și de o manoperă a întregii combinații. Prin urmare, reconstituirea cupei nr. 1 este conformă cu originalul (fig. 1 și 8).

Complexitatea alcătuirii toartelor, realizarea piciorului la strung și absența decorului gravat sau poansonat izolează cupa de tip 1 de restul cupelor de la Sâncrăieni și o disting ca produs de lux creat într-un atelier din lumea târzie elenistică sau republicană. Prin contrast, manopera mai puțin rafinată și maniera abstractizată de redare a ornamentației gravate și poansonate, specifice cupelor nr. 2–8, trădează producerea lor locală, în plin mediu „barbar”. După cum voi arăta în continuare, manopera barbară a cupelor nr. 2–8 este indicată și de modul lor de alcătuire.

Raportarea toartelor de tip 2 la calotele de tip 2 este certificată de absența urmelor de sudură a unor plăci pe buzele acestor cupe (fig. 8). Prin urmare, corelarea toartelor de tip 2 (lipsite de plăcile orizontale) la calotele de tip 2 este în mod cert originală. Valabilitatea raportării toartelor de tip 3 și 4 la calotele de tip 3 decurge din corelarea celorlalte forme de toarte la calotele de tip 1 și 2. Restauratorii moderni au mai avut în avantajul lor două indicii pentru reasamblarea toartelor de tip 3 și 4 la calotele de tip 3: (1) plăcile toartelor prezintă decupări concave adaptate buzelor cu diametre diferite ale calotelor cupelor nr. 4–7; (2) atașele lanceolate ale toartelor de tip 3 și 4 au dimensiuni diferite care corespundeau foarte probabil urmelor de sudură originale. Prin urmare, autenticitatea

³⁶ Ancona – mormintele VIII, XXXV și XLV (Mercando 1976, p. 197, fig. 46, Mercado 2002, fig. 56, 59); Palmi (Guzzo 1980, p. 195, nr. 3, fig. 6), Tivoli (Oliver 1981, p. 53–54) ș.a.

³⁷ Pfrommer 1990, p. 1–2.

³⁸ Milčev 1973, p. 5, fig. 4.

³⁹ Kuthmann 1958, p. 105–106, pl. 6/1–2.

asamblării toartelor de tip 3 la calota cupei nr. 4, precum și a diferitelor toarte de tip 4 la calotele cupelor 5–8, putea fi determinată de primii restauratori. Din păcate, aceștia au reasamblat toartele la cupe prin sudare, procedeu ireversibil, prin care urmele sudurilor antice au fost definitiv compromise. Astfel, autenticitatea reasamblării moderne a toartelor la cupele 4–8, deși probabil corectă⁴⁰, nu mai poate fi astăzi verificată.

O dilemă insolvabilă se ridică însă în cazul tentativei de elucidare a modului original de asamblare a picioarelor de tip 2 și 3 la calotele de tip 2 și 3 (fig. 8). Dilema este simplu de formulat, dar nu la fel de facilă este explicarea ei: cum raportăm *stilistic* două calote de tip 2 și cinci calote de tip 3 la patru picioare de tip 2 și trei picioare de tip 3? Atât numărul picioarelor de tip 2 (patru) cât și numărul picioarelor de tip 3 (trei) depășesc numărul calotelor de tip 2, dar sunt inferioare numărului calotelor de tip 3 (cinci). Cu alte cuvinte, contrar opiniei lui Popescu⁴¹, nu a existat o corespondență numerică și, totodată, stilistică directă între morfologia și ornamentica picioarelor și a calotelor.

Popescu s-a mărginit să afirme similitudinile „stilistice” dintre picioarele de tip 3 și calotele cupelor nr. 2 și 4, pe baza cărora s-ar fi efectuat și cea dintâi restaurare a cupelor. Frunzele de acant și de apă/lotus pot fi recunoscute într-adevăr pe elementele amintite, dar ele ilustrează analogii motivistice și nu neapărat tehnice și stilistice (fig. 13)! Acantul de pe calota cupei nr. 4 (fig. 13/1) are o digitație ascuțită și nu sinuoasă, ca în cazul acantului de pe bazele hemisferice (fig. 13/3). Acantul de pe calota cupei nr. 4 este redat exclusiv prin gravare, cel de pe baze este ușor reliefat prin repusaj, iar nervurile laterale au fost ambutisate. Astfel de diferențe reflectă deosebiri și nu asemănări stilistice și indică implicit paternități diferite. În schimb, acantul de pe calota cupei nr. 2 (fig. 13/2) este sinuos, ușor reliefat, iar nervurile sale au fost redată prin ambutisare. Din punct de vedere tehnic și stilistic, el se aseamănă deci acantului de pe bazele de tip 3 (fig. 13/3). În mod straniu, tocmai această analogie nu a mai fost respectată de restauratorii din anii '70. Pe baza acestei analogii stilistice, se poate însă presupune că picioarele de tip 3 și calota cupei nr. 2 (probabil și calota cupei nr. 3) au fost create de unul și același meșter. Dar această constatare, în cazul

cupelor de la Sâncrăieni, nu garantează însă autenticitatea montării unui picior de tip 3 la calota cupei nr. 2 (restaurarea din anii '50, fig. 9).

Examinarea fotografiilor publicate de Székely înaintea restaurărilor moderne certifică faptul că dilema raportării picioarelor de tip 2 și 3 la calotele de tip 2 și 3 nu fusese rezolvată stilistic nici în vechime. În mod cert, un picior de tip 2 a fost montat unei calote de tip 2 (cupa nr. 3), dar un alt picior de tip 2 a fost sudat și unei calote de tip 3 (cupa nr. 6). În schimb, calota de tip 3 a cupei nr. 4 a fost montată peste un picior de tip 3. Incertitudinea relației picior-calotă trebuie deci acceptată în cazul cupelor nr. 2, 5, 7 și 8 (fig. 12).

5. FAZE DE CREAȚIE ȘI MEȘTERI

Foarte probabil, calotele și picioarele au fost create separat. O astfel de conjunctură trebuie explicată prin colaborarea mai puțin armonizată, foarte probabil desincronizată a meșterilor. Dezarticularea procesului de producție și asamblarea în cadrul aceleiași cupe a unor elemente ornamentate în maniere diferite reflectă dezinteresul pentru rigoare și unitate stilistică a produselor finite și lipsa de continuitate, de experiență și de tradiție în creația de atelier (creația de grup).

Dezarticularea procesului de producție este ilustrată și de un detaliu tehnologic al cupei nr. 6, până acum neevidențiat în cercetare. Buza acestei cupe a fost dublată prin sudarea unei noi buze mai largi. Această adăugire se justifică numai dacă presupunem că plăcile toartelor, realizate separat, nu se îmbinau satisfăcător cu circumferința celei dintâi buze. Aceasta a trebuit deci lărgită prin dublare. Prin urmare, toartele nu au fost realizate concomitent cu calota cupei nr. 6 și în concordanță cu dimensiunile acesteia. Pentru îmbinarea lor au fost necesare ajustări semnificative și intervenții suplimentare.

Decalajul dintre momentul realizării calotei și cel al realizării toartelor poate fi acceptat și în alte cazuri. Atașele toartelor acoperă decorul gravat și aurit preexistent al tuturor calotelor cupelor nr. 4–7. În faza ornamentării acestor calote, meșterul nu a preconizat spații libere, special destinate sudării atașelor. De asemenea, în cazul calotei cupei nr. 8, partea inferioară a acesteia prezintă urme de aurire tocmai în zona în care ar fi trebuit montat piciorul. Totodată, nici urme de sudare a unor atașe nu sunt vizibile pe peretele cupei nr. 8. Se poate pune chiar întrebarea dacă această calotă a fost *vreodată* transformată în *kantharos*. Practic, cupa nr. 8 a fost considerată *kantharos*⁴² exclusiv pe baza analogiilor

⁴⁰ Popescu 1960, p. 448.

⁴¹ Popescu 1960, p. 448.

⁴² Popescu 1958, p. 173–174; Mărghită 1976, p. 49, nr. 3.

decorative cu calotele cupelor nr. 4–7. Chiar dacă la Muzeul din Miercurea Ciuc se regăsește o bază care ar putea să corespundă numeric acestei calote (fig. 8 – jos), ea nu i-a fost montată neapărat în vechime. De altfel, tezurizarea de baze de *kantharos*, ca piese de sine stătătoare (care nu au fost probabil niciodată montate unor recipiente), o regăsim la Surcea.

Foarte probabil, meșterul calotelor de tip 3 a intenționat transpunerea în metal prețios a modelului oferit de cupele ceramice „deliene”/„megariene” și de imitațiile lor locale. Cu alte cuvinte, inițial s-a dorit realizarea unor cupe similare sub aspect morfologic celor de tip *mastós* bogat ornamentate, după modelul exemplarelor somptuoase din regiunile mediteraneene⁴³. Adăugarea picioarelor și a toartelor este însă ulterioară. Aceste observații au mai fost formulate în literatură⁴⁴, dar implicațiile lor nu au fost îndeajuns aprofundate.

Transformarea unor cupe de tip *mastós* în cupe de tip *kantharos* reflectă nu numai o înnoire tehnologică și formală, ci poate mai ales o schimbare de modă și o rafinare a ceremoniei banchetului. Se poate pune întrebarea dacă noul model funcțional și totodată ceremonial a fost oferit meșterilor de la Sâncrăieni, tocmai de importarea în Dacia a cupei nr. 1. Din această perspectivă, un scenariu plauzibil al genezei cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni se putea derula după cum urmează:

(1) Într-o primă fază au fost create calotele integrate ulterior cupelor nr. 4–8 ca boluri de sine stătătoare (ca *mastoi*). Realizarea lor reflectă transpunerea în argint a modelului oferit de cupele cu decor în relief și continuarea tradiției folosirii cupelor hemisferice în ceremonia banchetului. Decorul realizat exclusiv prin gravare și poansonare, precum și schematismul grafic al reprezentării tuturor motivelor de pe aceste cupe, indică identitatea „barbară” a creatorului lor.

(2) O identitate cu totul diferită trebuie presupusă în cazul meșterului cupei nr. 1. Această cupă a fost realizată de la bun început ca o cupă cu picior și două toarte, într-un atelier elenistico-republican, probabil italic. Rafinamentul execuției toartelor și piciorului, precum și realizarea acestuia din urmă la strung, pledează convingător în acest sens. Trebuie remarcat faptul că această cupă este cel mai vechi *kantharos* din metal prețios descoperit în Transilvania. Chiar și la sud de Carpați, în orfevreria nord-tracică a secolelor IV–III, fiala și rhyton-ul sunt formele predilecte de vase de băut,

nu însă și cupele cu picior, neatestate. În acest context, foarte probabil, importarea cupei nr. 1 a oferit meșterilor și comanditarilor locali un model nou de recipient de lux din argint.

(3) Adoptarea noului model s-a concretizat în două moduri: (a) prin crearea unor noi *kantharoi* (cupele nr. 2–3) și (b) prin transformarea cupelor de tip *mastós* mai vechi în *kantharoi*, prin adăugarea picioarelor și toartelor (cupele nr. 4–7). Renunțarea la evazarea buzei și diminuarea ponderii decorului cupelor nr. 2 și 3 puteau fi inspirate de cupa de import. Pe de altă parte, toartele acestor două cupe (toartele de tip 2) au fost inspirate de un alt model extern, absent în tezaur, dar care este ilustrat de produse ale orfevreriei italice de epocă republicană târzie. Totodată, motivul nodului lui Hercules de pe toartele de tip 4 ar putea avea o sorginte elenistică târzie și surse de inspirație în zona balcanică (Jakimovo) sau pontică (curganul Artiuchov). Prin urmare, realizarea locală de *kantharoi* reflectă o fază de aculturație a meșterilor locali la mai multe modele de proveniență externă. Renunțarea la tradiția cupelor de tip *mastós* și receptarea, acceptarea și imitarea unei noi forme de recipient ceremonial pentru băut sunt foarte probabil procese culturale mai degrabă lente decât rapide și care au depășit cadrul temporal al unei generații.

În această fază a constituirii locale a cupelor cu picior din metal prețios de la Sâncrăieni au colaborat cel puțin doi meșteri. Cel mai virtuos a realizat calotele și toartele cupelor nr. 2 și 3, precum și picioarele de tip 3. El este singurul dintre creatorii de la Sâncrăieni care a stăpânit repusajul și ambutisarea, reușind să confere relief și organicitate ornamentelor vegetale. Celălalt este meșterul picioarelor de tip 2. Ornamentele sale vegetale sunt rediate extrem de schematic, exclusiv prin gravare. Realizarea picioarelor de tip 2, cu baze cu tot, dintr-o singură foaie de argint ilustrează o soluție simplificată, dar și o îndepărtare față de modelul oferit de cupa de import sau de picioarele de tip 3 realizate din câte două părți fixate între ele.

Este mai greu de precizat căruia dintre meșteri îi datorăm toartele de tip 3 și 4. Ornamentele gravate și poansonate de pe plăcile acestor toarte reflectă însă o manieră stângace mai apropiată de cea a meșterului picioarelor de tip 2. Mai mult decât atât, pe unele dintre plăcile toartelor de tip 4 (toartele cupelor nr. 6 și 7) se regăsesc șiruri de cercuri realizate prin poansonarea cu o preducea, o unealtă folosită și pentru decorarea unuia dintre picioarele de tip 2 (v. cupa nr. 6). Amprente ale unei astfel de unelte nu se regăsesc însă pe picioarele de tip 3. Astfel, ipoteza paternității comune a picioarelor de tip 2 și a toartelor de tip 3 și 4 trebuie plasată pe un tărâm plauzibil.

⁴³ Küthmann 1958, pl. 8–9; Oliver 1977, p. 75–79, nr. 40–43.

⁴⁴ Popescu 1958, p. 184–191, Popescu 1960, p. 448–449.

Nu se poate preciza dacă cei doi meșteri au colaborat sau nu la asamblarea elementelor constitutive ale cupelor de la Sâncrăieni, la fel cum nu se poate atribui dublarea buzei cupei nr. 6. În orice caz, cupele de tip *kantharos*, nr. 2–7, de la Sâncrăieni sunt rezultatul unui efort de creație colectiv, desfășurat probabil pe durata a două generații.

În cele din urmă, tezaurul a fost sortit îngropării, ocazie cu care cupele de tip *kantharos* au fost în marea lor majoritate dezasamblate. Deteriorarea intenționată (din vechime) a cupelor a constituit unul dintre impedimentele majore ale tentativelor moderne de reconstituire a formei lor inițiale. O altă dilemă a restaurării a fost determinată de lipsa de unitate stilistică și de manoperă dintre calotele și picioarele de *kantharos*. Din acest motiv, ar fi fost preferabilă evitarea intervențiilor moderne cu caracter ireversibil și păstrarea elementelor constitutive ale cupelor de tip *kantharos* de la Sâncrăieni în starea în care au fost ele descoperite.

BIBLIOGRAFIE

- Berciu 1969 – D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969.
- Crișan 2000 – V. Crișan, *Dacii din estul Transilvaniei*, Sfântul Gheorghe, 2000.
- Daicoviciu 1972 – H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972.
- Die Daker 1980 – *Die Daker. Archäologie in Rumänien* (catalog de expoziție), Mainz, 1980.
- Dumitrescu 1968 – V. Dumitrescu, *Muzeul Național de Antichități*, București, 1968.
- Gabelmann 1982a – H. Gabelmann, *Der silberne Skyphos aus Giubiasco*, *Helvetica Archaeologica* 13, 1982, p. 9–32.
- Gabelmann 1982b – H. Gabelmann, *Eine späthellenistische Silberschale in Köln*, *Bonner Jahrbücher* 182, 1982, p. 241–264.
- Goldhelm 1994 – *Goldhelm, Schwert und Silberschätze. Reichtümern aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit* (catalog de expoziție), Frankfurt a. M., 1994.
- Guzzo 1980 – P. G. Guzzo, *Argenterie da Palmi in ripostiglio del I sec. a. C.* Atti e Memorie della Società Magna Grecia 18–20, 1977–1979, Roma, 1980, p. 193–209.
- Horedt 1973 – K. Horedt, *Die dakische Silberfunde*, *Dacia* 17, 1973, p. 122–165.
- I Daci 1979 – I. Daci, *Mostra della civiltà daco-getica in epoca classica* (catalog de expoziție), Roma, 1979.
- Iliri și daci 1972 – H. Daicoviciu, D. Garașanin, I. Glodariu, L. Popović, M. Vasić, N. Vlăsa., *Iliri și daci. Illyriens et Daces* (catalog de expoziție), Cluj-București, 1972.
- Kovács 1954 – D. Kovács, *A csikszentkirályi kincs*, în: Z. Székely, *Adatok a dákok késo vaskori muveltséhez*, Csikszereda, 1954, p. 15–17.
- Küthmann 1958 – H. Küthmann, *Beiträge zur Hellenistisch-römischen Toreutik*, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 5, 1958, p. 94–138.
- Mărghitan 1976 – L. Mărghitan, *Tezaure de argint dacice*, București, 1976.
- Mercando 1976 – L. Mercado, *L'Ellenismo nel Piceno*, în: Zanker P. (ed.), *Hellenismus in Mittelitalien. Kolloquium in Göttingen vom 5. bis 9. Juni 1974*, Göttingen, 1976, p. 160–218.
- Miclea, Florescu 1980 – I. Miclea, R. Florescu, *Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă. Geto-dacii*, București, 1980.
- Milčev 1973 – A. Milčev, *Novotkrito sredario trakisko sâkrovište ot s. Jakimovo III, Mihailovgradsko*, *ArheologijaSofia* 1, 1973, p. 1–14.
- Mutz 1972 – A. Mutz, *Die Kunst des Metalledrehens bei den Römern. Interpretationen antiker Arbeitsverfahren auf Grund von Werkspuren*, Basel-Stuttgart, 1972.
- Oberländer-Târnoveanu, Trohani 2009 – E. Oberländer-Târnoveanu, G. Trohani, *Comorile dacilor. Catalog de expoziție*, Ploiești, 2009.
- Oliver 1977 – A. Oliver, *Silver for the Gods. 800 Years of Greek and Roman Silver*, Toledo-Ohio, 1977.
- Oliver 1981 – A. Oliver, *L'Argenterie d'époque républicaine dans les collections américaines*, *Les dossiers histoire et archéologie* 54, iun. 1981, p. 52–63.
- Pfrommer 1990 – M. Pfrommer, *Untersuchungen zur Chronologie früh- und Hochhellenistischen Goldschmucks*, *Istambuler Forschungen* 37, Tübingen, 1990.
- Pfrommer 1993 – M. Pfrommer, *Metalwork from the hellenized East. Catalogue of the Collections. The J. Paul Getty Museum*, Malibu, 1993.
- Piana Agostinetti 1998 – P. Piana Agostinetti, *La technique de la mise en forme de la vaisselle d'argent tardo-républicaine: quelques remarques au sujet des services à vin de Boscoreale aux Musei Capitolini et d'Arcisate*, în: Nicolini G., Dieudonné-Glad N. (eds.), *Les métaux antiques: travail et restauration. Actes du colloque de Poitiers 28–30 septembre 1995*, Montagnac, 1998, p. 39–47.
- Piana Agostinetti, Priuli 1985 – P. Piana Agostinetti, S. Priuli, *Il tesoro di Arcisate*, *Archeologia Classica* 37, 1985, p. 182–237.
- Popescu 1957 – D. Popescu, *The treasure found at Sâncrăieni*, *Antiquity and Survival* 2, 1957, 1, p. 21–28.
- Popescu 1958 – D. Popescu, *Le trésor de Sâncrăieni*, *Dacia N.S.* 2, 1958, p. 157–206.
- Popescu 1960 – D. Popescu., *Câteva observații asupra tezaurului de la Sâncrăieni*, în: Omagiu lui C. Daicoviciu, 1960, p. 447–453.
- Popescu 1967 – D. Popescu., *Le trésor dace en argent de Sâncrăieni*, în: Mariën M.-E., Nestor I. (ed.), *Inventaria Arhæologica F3*, 1967.
- Raddatz 1969 – K. Raddatz, *Die Schatzfunde der Iberischen Halbinsel von Ende des Dritten bis zum Mitte des Ersten Jahrhunderts vor Chr. Geburt. Untersuchungen zur Hispanischer Toreutik*, *Madrid Forschungen* 5/6, Berlin, 1969.
- Spănu 2002 – D. Spănu, *Studien zum Silberschatzfund des 1. Jahrhunderts v.Chr. von Lupu, Rumänien*, *Prähistorische Zeitschrift* 77, 2002, 1, p. 84–136.
- Székely 1954 – Z. Székely, *Adatok a dákok késo vaskori muveltséhez*, Csikszereda, 1954.
- Venedikov 1961 – I. Venedikov, *Dve sâkrovišta ot elinističeskata epoha v Trakija*. In: *Izsledvania v pamet na Karel Škorpil*, Sofia, 1961, p. 355–368.

LISTA FIGURILOR

- Fig. 1. Cupa de tip *kantharos* nr. 1. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).
- Fig. 2. Cupa de tip *kantharos* nr. 2. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).
- Fig. 3. Cupa de tip *kantharos* nr. 3. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).
- Fig. 4. Cupa de tip *kantharos* nr. 4. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).
- Fig. 5. – Cupa de tip *kantharos* nr. 5. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).
- Fig. 6. Cupa de tip *kantharos* nr. 6. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).
- Fig. 7. Cupa de tip *kantharos* nr. 7. Sus (calota, toarta și piciorul): desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002); jos: partea superioară a piciorului în poziția corectă și baza păstrată la Muzeul din Miercurea Ciuc (după Crișan 2000, fig. 8).
- Fig. 8. Cupa (*kantharos*?) nr. 8 (desen după original, MNIR-București, noiembrie 2002) și baza păstrată la Muzeul din Miercurea Ciuc (după Crișan 2000, fig. 8).
- Fig. 9. Desene ale cupelor nr. 2 (sus) și nr. 5 (jos) publicate de-a lungul timpului. Trebuie remarcată schimbarea picioarelor de la o cupă la alta, probabil la începutul anilor '70 ai secolului trecut.
- Fig. 10. (a–c) Fotografii ale cupei nr. 7 înainte (a) și după restaurarea din anii '50 (b), după restaurarea din anii '70–'80 (c) și desenul bazei (d, după Crișan 2000, fig. 8). Partea superioară a piciorului se află la MNIR-București, unde a fost sudată eronat de calotă (c) și partea inferioară (d) este păstrată la Muzeul din Miercurea Ciuc.
- Fig. 11. Completarea modernă a piciorului cupei nr. 2 (foto D. S., noiembrie 2002).
- Fig. 12. Clasificarea tipologică a elementelor constitutive ale cupelor-*kantharos* de la Sâncrăieni. Cu săgeți diferite au fost indicate combinațiile certe și cele incerte dintre toarte, calote și picioare.
- Fig. 13. Diferite reprezentări ale *acant*-ului: (1) pe calota cupei nr. 4, (2) pe calota cupei nr. 2 și (3) pe baza cupei nr. 5. Foto. D. S., noiembrie 2002.

LIST OF FIGURES

- Fig. 1. Cup no. 1. Drawing according to the original (MNIR-Bucharest, November 2002).
- Fig. 2. Cup no. 2. Drawing according to the original (MNIR-Bucharest, November 2002).
- Fig. 3. Cup no. 3. Drawing according to the original (MNIR-Bucharest, November 2002).
- Fig. 4. Cup no. 4. Drawing according to the original (MNIR-Bucharest, November 2002).
- Fig. 5. Cup no. 5. Drawing according to the original (MNIR-Bucharest, November 2002).
- Fig. 6. Cup no. 6. Drawing according to the original (MNIR-Bucharest, November 2002).
- Fig. 7. Cup no. 7. Up (bowl, handle and stem): drawing according to the original (MNIR-Bucharest, November 2002); down: superior part of the stem in the correct position and basis held in the Museum in Miercurea Ciuc (after Crișan 2000, fig. 8).
- Fig. 8. Cup no. 8 (drawing according to the original, MNIR-Bucharest, November, 2002) and basis kept in the Museum in Miercurea Ciuc (after Crișan 2000, fig. 8).
- Fig. 9. Drawings of cups no. 2 (up) and no. 5 (down) that have been published through time. We must remark that the stems have been moved from one cup to the other, probably in the early '70s of the past century.
- Fig. 10. (a–c) Photographs of cup no. 7 before (a) and after the restoration in the '50s (b), after the restoration in the '70s–'80s (c) and drawing of the basis (d, after Crișan 2000, fig. 8). The superior part of the stem is in MNIR-Bucharest, where it has been wrongly weld to the bowl (c) and the lower part (d) is being kept in the Museum in Miercurea Ciuc.
- Fig. 11. Modern filling of the stem of cup no. 2 (photo D. Spânu, November 2002).
- Fig. 12. Typological classification of the constituent elements of the *Kantharos* cups in Sâncrăieni. Different arrows are used to mark the combinations between the handles, the bowls and the stems that are certain and the ones that are uncertain.
- Fig. 13. Different representations of the *acanthus*: (1) on the bowl of cup no. 4, (2) on the bowl of cup no. 2 and (3) on the bowl of cup no. 5. Photo. D. Spânu, November 2002.

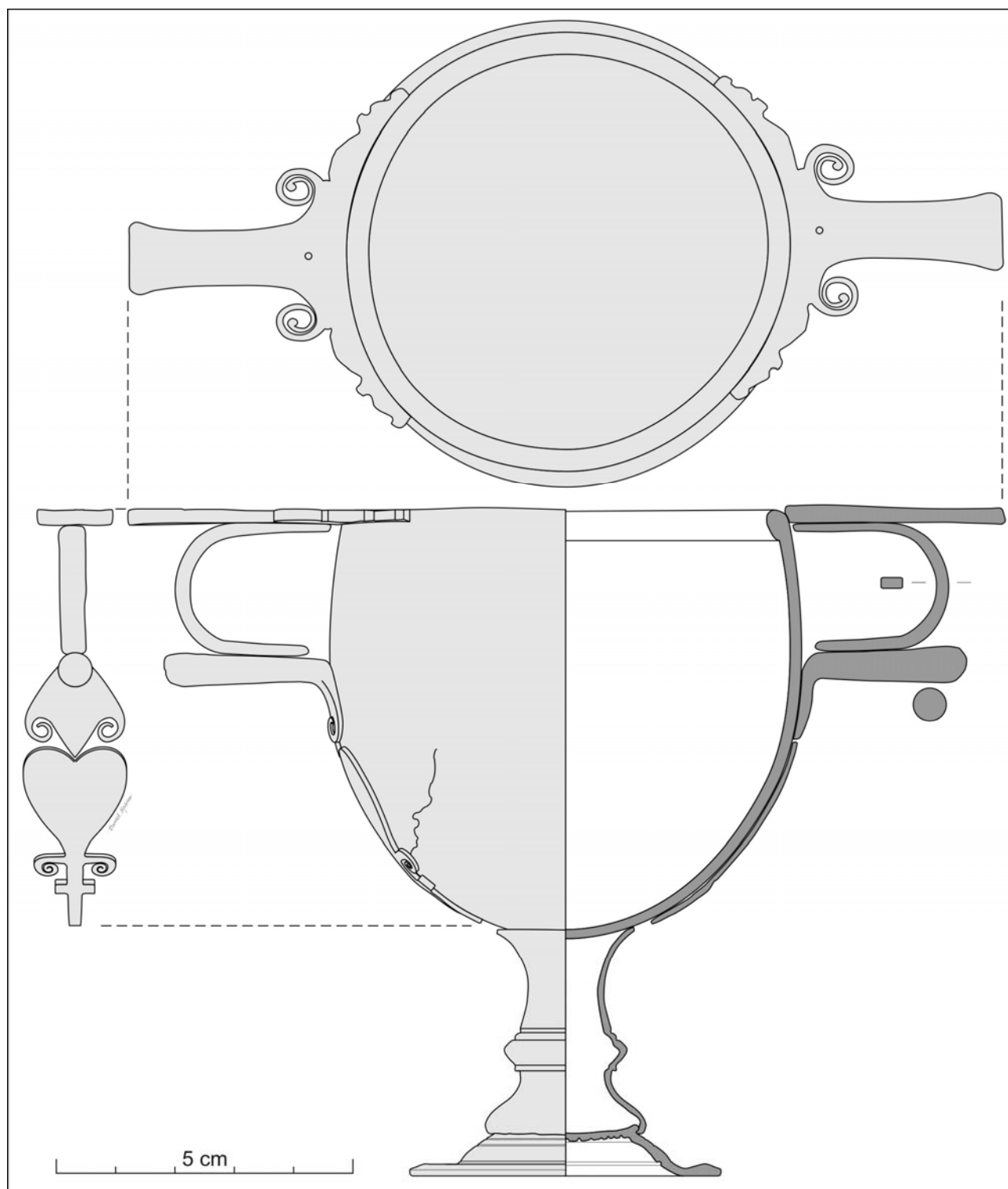

Fig. 1. Cupa de tip *kantharos* nr. 1. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).

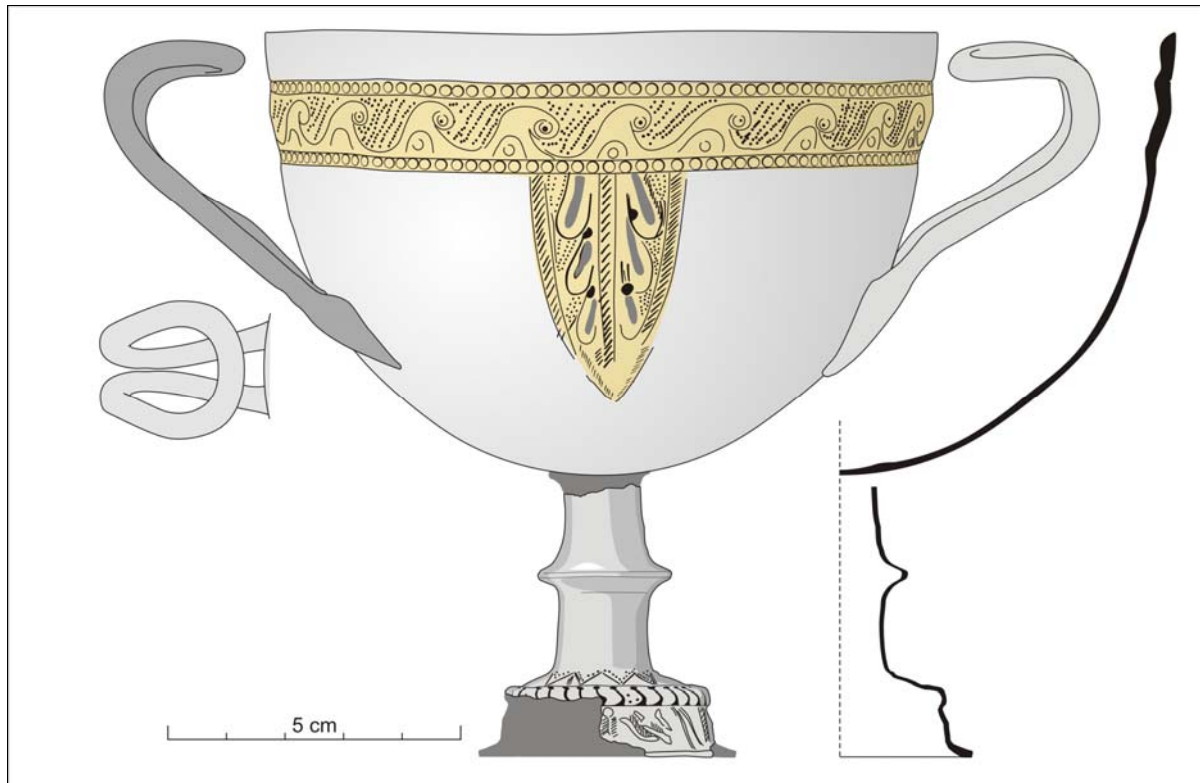

Fig. 2. Cupa de tip *kantharos* nr. 2. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).

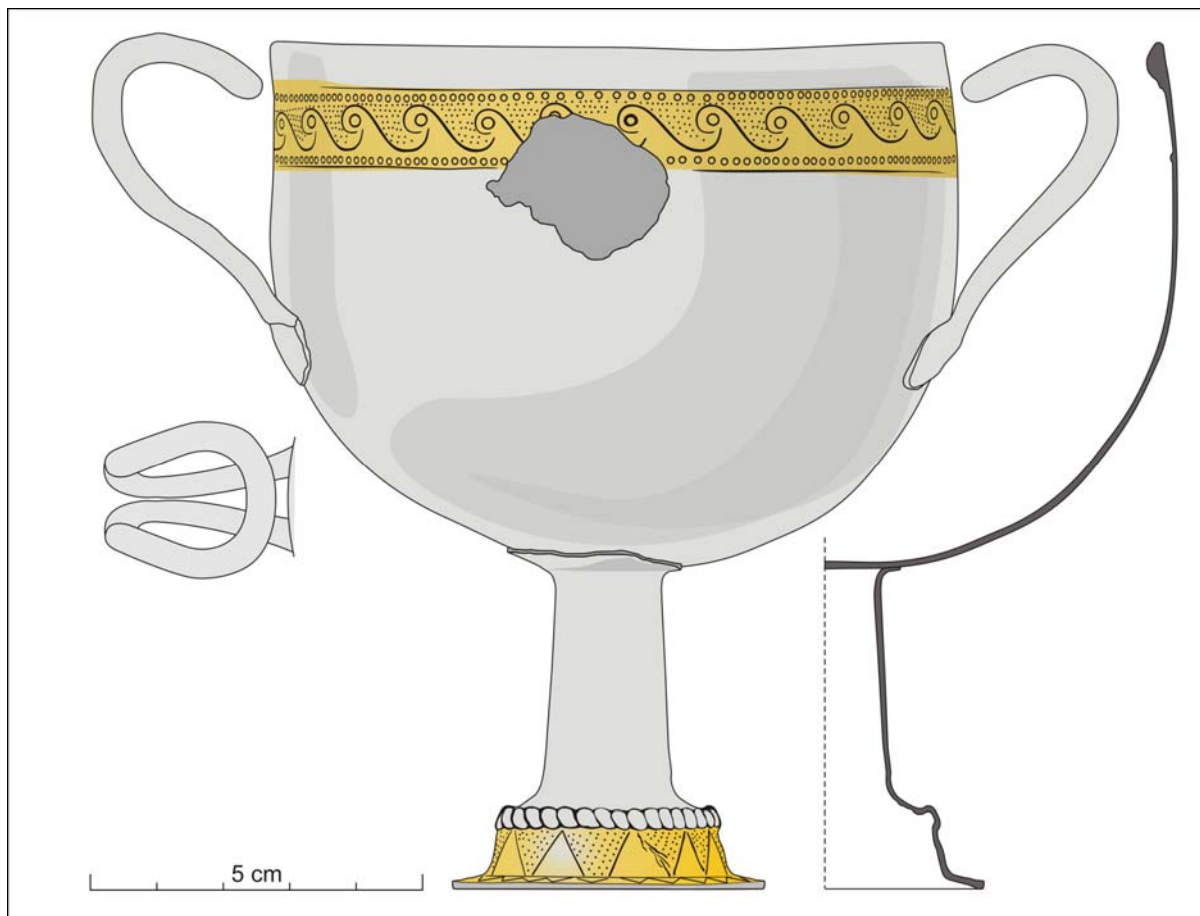

Fig. 3. Cupa de tip *kantharos* nr. 3. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).

Fig. 4. Cupa de tip *kantharos* nr. 4. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).

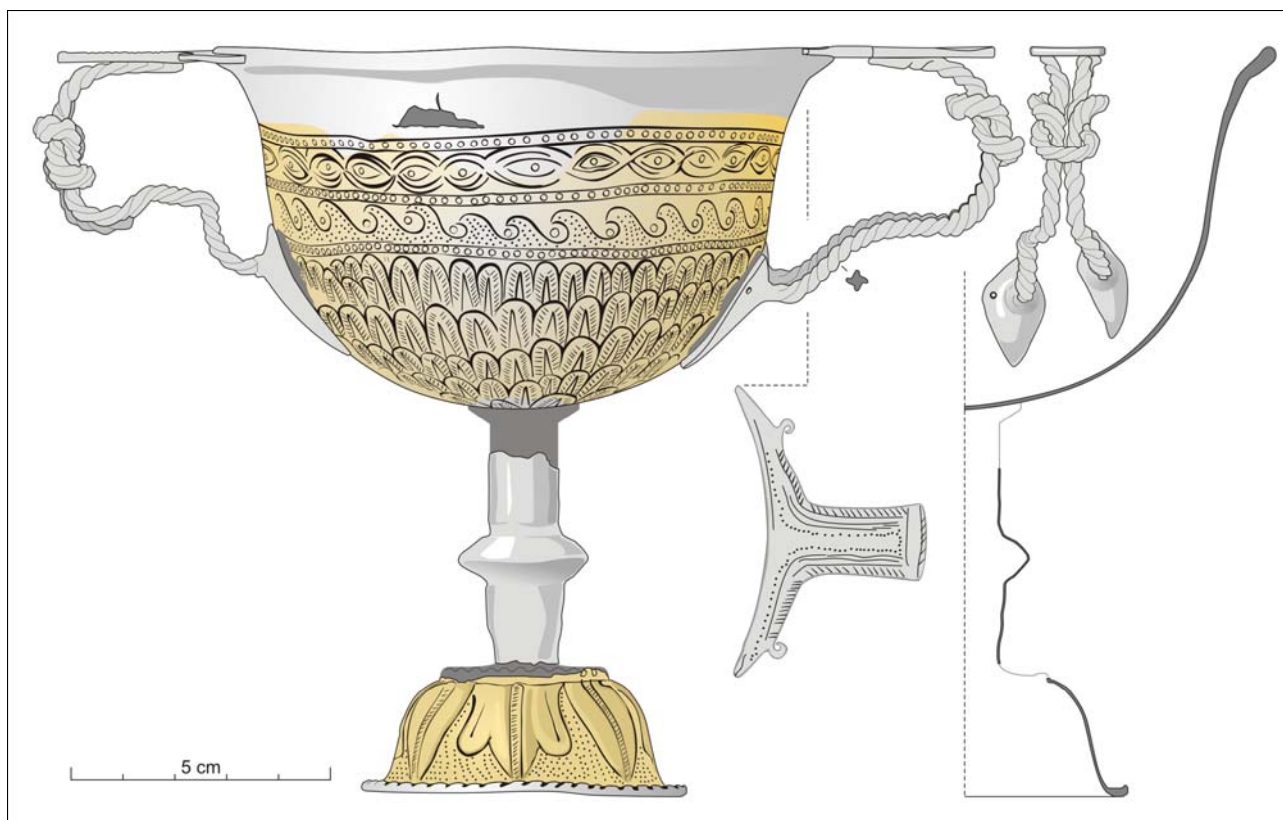

Fig. 5. – Cupa de tip *kantharos* nr. 5. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).

Fig. 6. Cupa de tip *kantharos* nr. 6. Desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002).

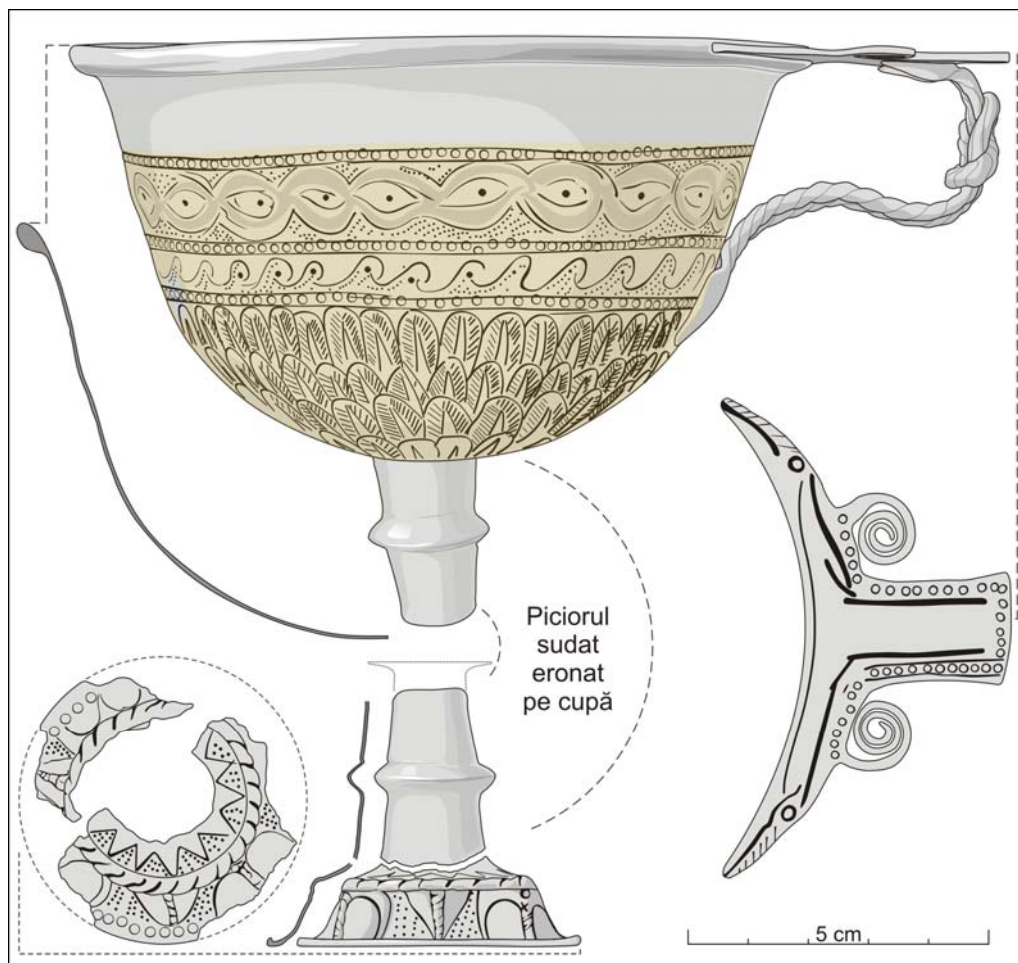

Fig. 7. Cupa de tip *kantharos* nr. 7. Sus (calota, toarta și piciorul): desen după original (MNIR-București, noiembrie 2002); jos: partea superioară a piciorului în poziția corectă și baza păstrată la Muzeul din Miercurea Ciuc (după Crișan 2000, fig. 8).

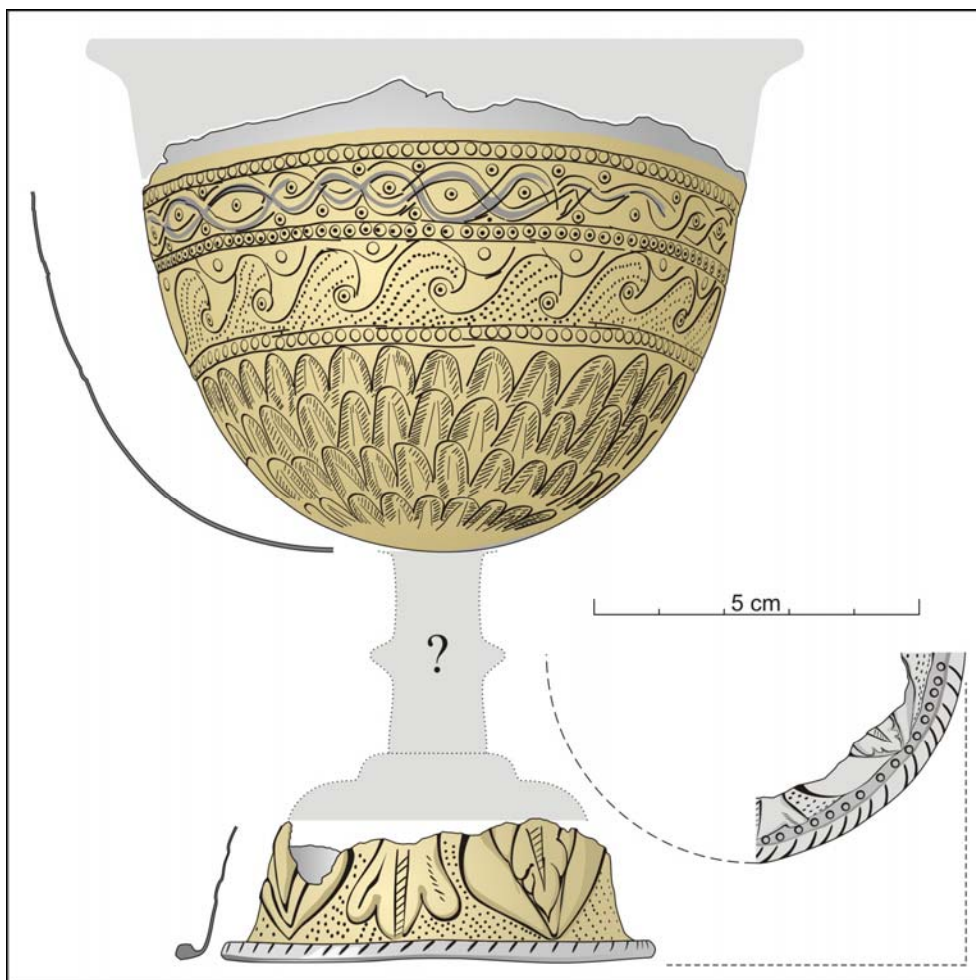

Fig. 8. Cupa (*kantharos*?) nr. 8 (desen după original, MNIR-București, noiembrie 2002) și baza păstrată la Muzeul din Miercurea Ciuc (după Crișan 2000, fig. 8).

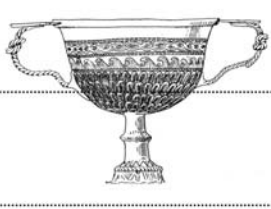

	Székely Z. 1954	Popescu D. 1954	Popescu D. 1967	Mărghitan L. 1976
cupa nr. 2	 pl. IX/1	 fig. 21	 pl. R17f/15	 pl. XXIX
cupa nr. 5	 pl. XIII	 fig. 11	 pl. R17f/10	 pl. XXVII

Fig. 9. Desene ale cupelor nr. 2 (sus) și nr. 5 (jos) publicate de-a lungul timpului. Trebuie remarcată schimbarea picioarelor de la o cupă la alta, probabil la începutul anilor '70 ai secolului trecut.

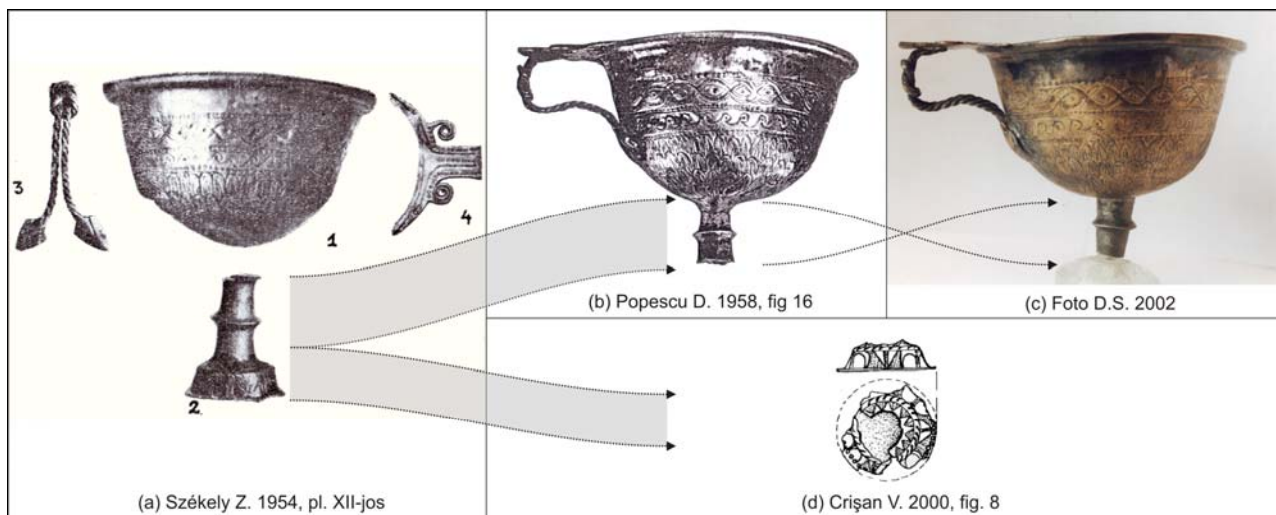

Fig. 10. (a–c) Fotografii ale cupei nr. 7 înainte (a) și după restaurarea din anii '50 (b), după restaurarea din anii '70–'80 (c) și desenul bazei (d, după Crișan 2000, fig. 8). Partea superioară a piciorului se află la MNIR-București, unde a fost sudată eronat de calotă (c) și partea inferioară (d) este păstrată la Muzeul din Miercurea Ciuc.

Fig. 11. Completarea modernă a piciorului cupei nr. 2 (foto D. S., noiembrie 2002).

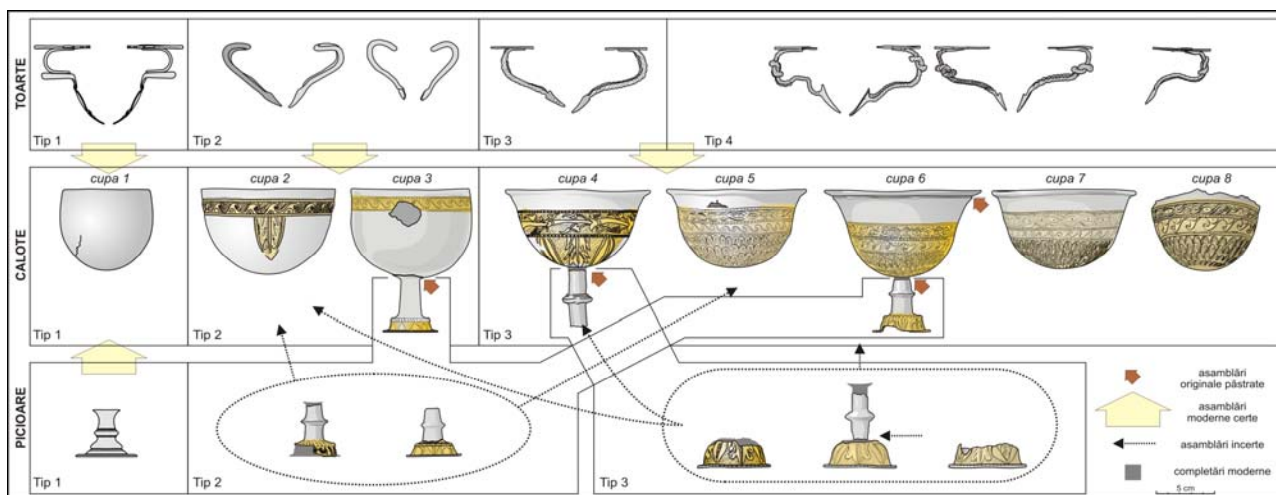

Fig. 12. Clasificarea tipologică a elementelor constitutive ale cupelor-*kantharos* de la Sâncrăieni. Cu săgeți diferite au fost indicate combinațiile certe și cele incerte dintre toarte, calote și picioare.

ABREVIERI

ArchBulg – Archaeologia Bulgarica, Sofia
ArchKorr – Archäologisches Korrrespondenzblatt, Mainz
ArchHung – Archaeologia Hungarica, Budapesta
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași-București
AMIAP – Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova
AOR – Archeologičeski otkritija i razkopki. Sofia
BAR – British Archaeological Reports, Series, Oxford.
BMA – Biblioteca Musei Antiquitatis, Piatra Neamț
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București.
CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
Dacia N. S.- Dacia Nouvelle Série. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
EM – Erdélyi Múzeum, Kolozsvár/Cluj-Napoca
FolArch – Folia Archaeologica, Budapest
IDR – Inscriptiile Daciei Romane, IDR III/5 – I. Piso, Inscriptions d'Apulum, vol. 1-2, Paris, 2001
IzvestijaŠumen – Izvestija na Narodnija/Istoričeski Muzej Šumen, Šumen
IzvestijaTyrnovo - Izvestija na Okrašnja Istoričeski Muzej, Veliko Târnovo
Izvestija BAD – Izvestija na Bălgarskoto Arheologičesko Deružestvo, Sofia
JRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentraluseums, Mainz
MCA (Materiale) – Materiale și Cercetări Arheologice, București
M. N. I. T. – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
M. N. I. T. C. N. – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cabinetul Numismatic,
Cluj-Napoca
MPK – Muzei i pametnici na kulturata, Warsawa
MSW – Materiały Starożytne Wczesnosredniowieczne, Warsawa
MW – Materiały Wczesnosredniowieczne, Krakówia–Wrocław–Warsawa
Palaeobulg. – Palaeobulgarica/Starobălgaristika, Sofia
PP – Pliska-Preslav, Preslav
PKŠ – Preslavska knižovna škola, Preslav
Prinosi – Prinosi kă m bălgarskata archeologija (Dekemvrijski dni na bălgarskata srednovekovna archeologija „Prof. d-r Stančo Vaklinov“), Sofia
Problemi – Problemi na prabălgarskata istorija i kultura (Meždunarodni srești po Prabălgarska istorija i Archeologija), Sofia
RevIst – Revista Istorică, București
RPAN – Revista de Preistorie și Antichități Naționale, București
Savaria – Vas Megyei Múzeumok Értesítője, Szombathely
SCIYA – Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SCȘMI – Studii și Comunicări Științifice ale Muzeelor de Istorie, Cluj-Napoca
SZAKS – Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes
Századok – Századok. A Magyar Történelmi Társulat Folyóirata, Budapest
VMMK – Veszprémi Megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém
UPA – Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie. Aus dem Seminar f. Ur- und Frühgeschichte der Freien Universität Berlin, Berlin
VariaArchHung – Varia Archaeologica Hungarica, Budapesta

**PROIECT EDITORIAL FINANȚAT DE
ADMINISTRAȚIA FONDULUI CULTURAL NAȚIONAL**

NORME DE REDACTARE

Revista are următoarele secțiuni:

1. rapoarte de săpături (de preferat pe mai multe campanii)
2. studii
3. semnal (descoperiri excepționale)
4. periegeze
5. restituiri (valorificarea unor vechi loturi de materiale și colecții; manuscrise aflate în arhive)
6. Recenzii, note, discuții

Recomandări generale:

Text:

1. Vă rugăm să trimiteți textele scrise cu fontul standard (Times New Roman) cu caractere de 12 puncte la 1,5 rânduri și de 10 puncte la 1 rând la notele de subsol.
2. Vă rugăm să trimiteți textul în format doc.
3. Ilustrația trebuie trimisă în fișiere separate, nu într-un document word sau inclusă în text.
4. Fiecare articol într-o limbă de circulație internațională trebuie să aibă un rezumat și o listă de cuvinte cheie în limba în care este redactat articolul; articolele în limba română trebuie să aibă un rezumat amplu, o listă de cuvinte și explicația figurilor într-o limbă de circulație internațională, precum și un scurt rezumat în limba română și lista de cuvinte cheie.
5. Autorii sunt rugați să precizeze afilierea instituțională și adresa de email.

Note de subsol:

1. Vor cuprinde numele autorului, anul, pagina (de ex.: Harhoiu 2008, p. 65).
În cazul unui autor cu mai multe contribuții din același an, se va face departajarea prin adăugarea unei litere: Petolescu 2001a; Petolescu 2001b
În cazul unei contribuții cu mai mult de trei autori se va trece numele primului autor, după care se adaugă *et alii*.
2. Recomandăm abrevierile folosite în numerele anterioare ale revistei *Materiale și cercetări arheologice, serie nouă*. Dacă autorul citează o revistă a cărei abreviere nu este în lista anterior menționată, aceasta va fi trecută la sfârșitul articolului în lista abrevierilor, separat de lista bibliografică.

Lista bibliografică:

1. Carte:
Adam 1994 – J. P. Adam, *Roman building. Materials and techniques*, London, 1994.
2. Carte într-o serie:
Sarnowski 1988 – T. Sarnowski, *Wojsko rzymskie w Mezji Dolnej i na północnych wybrzeżach Morza Czarnego* (Novaensia 3), Warszawa, 1988.
3. Articol într-o lucrare colectivă:
Alston 2002 – R. Alston, *Managing the frontiers. Supplying the frontier troops in the sixth and seventh centuries*, în: P. Erdkamp (ed.), *The Roman army and the economy*, Amsterdam, 2002, p. 398–419.
4. Articol într-o lucrare colectivă publicată într-o serie:
Kolendo 2008 – J. Kolendo, *Novae during the Goth raid of AD 250/1 (Iordanes, Getica 101–103)*, în: T. Derta, P. Dzycek, J. Kolendo (eds.), *A Companion to the Study of Novae*, (Novae. Legionary Fortress and Late Antique Town 1), Warsaw, 2008, p. 117–131.
5. Articol într-o revistă:
Ramsay 1925 – M. Ramsay, *The speed of the roman imperial post*, JRS 15, 1925, 1, p. 60–75.

Ilustrația:

1. Pentru fiecare ilustrație se face trimiterea în text, între paranteze rotunde (Fig. 1).
2. Lista figurilor trebuie să se găsească la sfârșitul articolului.
3. Ilustrația trebuie trimisă în format JPEG sau TIFF, grayscale, rezoluție 300 dpi.